

TÜRKMEN TÜRKÇESİNİN AÇIKLAMALI SÖZLÜĞÜ'NDE MAHTUMKULU'NUN YERİ

Merve GÜN* & Berdi SARIYEV**

Öz

Sözlükler bir dilin söz varlığını kayıt altında tutmaya ve bu söz varlığının aktarımını sağlamaya yarayan kaynaklar arasındadır. Sözlükler baştan sona okunan kaynaklardan olmasa da bir dilin temel kaynaklarıdır. Sözlükler, sözlükçülük alanı çalışanları tarafından çeşitli tasniflere tabi tutularak incelenmiştir. Bir dildeki sözlerin anlamlarını yine o dilde açıklayarak ve örnekleriyle anlaşılabilirliğini artıran sözlükler de tasnif çalışmalarında genellikle açıklamalı sözlük olarak adlandırılmıştır. Türkmen Türkçesi sözlükleri incelendiğinde iki önemli açıklamalı sözlüğün olduğu görülmektedir. Bu sözlüklerden ilki 1962 yılında, diğeri ise 2016 yılında hazırlanmış olan çalışmalardır. Çalışmamızda 2016 yılında hazırlanmış olan “Türkmen Dilinin Düşündürişli Sözlüğü” esas alınarak konuyla ilgili inceleme yapılmıştır. G. Kıyasova, G. Geldimradov, H. Durdiyev tarafından hazırlanan Türkmen Dilinin Düşündürişli Sözlüğü I-II tom (Türkmen Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü I-II C.) (S-2016) çalışması güncelliğini koruyan kapsamlı açıklamalı sözlüktür. Sözlük iki ciltten oluşmaktadır. Sözlükte yeni Türkmen Latin alfabesinin kullanıldığı görülmektedir. Sözlük maddeleri açıklandıktan sonra verilen örneklerin birçok edebî eserlerden yararlanılarak oluşturulduğu görülmektedir. Çalışmamızda Türkmen Dilinin Düşündürişli Sözlüğü I-II tom (Türkmen Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü I-II C.) (S-2016)'da verilen örneklerden büyük bilge şair Mahtumkulu'ya ait olan dizeler tespit edilmiştir. Mahtumkulu, Türkmen edebiyatının önde gelen şairleri arasında yer alıp dizeleri birçok kişi tarafından ezbere bilinmektedir. Bilge şair, şiirlerini halkın dili ile oluşturmuştur ve bu dilin gelişmesine, kalıcılığına büyük katkı sunmuştur. Onun dizeleri dönemin Türkmen kültürünü yansıtan bir ayna gibi olmuş ve aynı zamanda halka yön gösterme gücünü de ortaya koymuştur. Türkmen Türkçesinin yazı dili olarak gelişmesinde Mahtumkulu'nun ne denli öneme sahip olduğu güncel açıklamalı sözlükte yer alan dizelerinden yola çıkarak ortaya konulmuştur. Ayrıca örneklerin hangi kelime türlerinde olduğu da belirtilerek Mahtumkulu'nun kavram ve düşünce dünyasının Türkmen Türkçesinde geçerliğini koruduğu, onun kullandığı kelimelerin Türkmen halkında yaşadığı belirlenmiştir. Mahtumkulu'nun dizelerinden örnekler verilen madde başı veya madde içleri incelendiğinde ad (at) ve fiil (işlik) türünde kelimelerin sayısı dikkati çekmektedir. Bu kelimelerin güncel açıklamalı sözlükte yer alması ve halen Türkmenler tarafından kullanılması Türkmen Türkçesi yazı dilinde Mahtumkulu'nun etkisinin devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, sözlükçülük, Türkmen Türkçesi, açıklamalı sözlük, Mahtumkulu.

* Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, merveguntde@ gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-9654-4442

** Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, berdisariyev@ gmail. com, ORCID ID: 0000-0003-4704-2315

THE PLACE OF MAHTUMKULU IN TURKMEN TURKISH EXPLAINED DICTIONARY

Abstract

Dictionaries are among the resources used to record the vocabulary of a language and ensure the transfer of this vocabulary. Although dictionaries are not sources that are read from beginning to end, they are the basic sources of a language. Dictionaries were examined by various classifications by lexicographers. Dictionaries that increase the understandability of words in a language by explaining their meanings in that language and using examples are generally called explanatory dictionaries in classification studies. When Turkmen Turkish dictionaries are examined, it is seen that there are two important explained dictionaries. The first of these dictionaries was prepared in 1962 and the other was prepared in 2016. In our study, it was examined based on the "Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlügi" prepared in 2016. "Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlügi I-II tom"(S-2016) prepared by G. Kıyasova, G. Geldimradov, H. Durdiyev is a comprehensive explained dictionary that remains up-to-date. The dictionary consists of two volumes. It is seen that the new Turkmen Latin alphabet is used in the dictionary. After the dictionary items are explained, it can be seen that the examples given were created using many literary works. In our study, verses belonging to the great wise poet Mahtumkulu were identified from the examples given in Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlügi I-II tom (Explained Dictionary of Turkmen Turkish I-II C.) (S-2016). Mahtumkulu is among the leading poets of Turkmen literature and his verses are known by heart by many people. The wise poet composed his poems in the language of the people and made a great contribution to the development and permanence of this language. His verses were like a mirror reflecting the Turkmen culture of the period and also revealed his power to guide the people. The importance of Mahtumkulu in the development of Turkmen Turkish as a written language has been revealed based on the verses in the current explained dictionary. In addition, by specifying the word types of the examples, it has been determined that Mahtumkulu's concept and thought world maintains its validity in Turkmen Turkish and that the words he used are alive in the Turkmen people. When the beginning of the clause or the content of the clause given as examples from Mahtumkulu's verses are examined, the number of words of the noun (at) and verb (işlik) type attracts attention. The fact that these words are included in the current explained dictionary and are still used by Turkmens shows that the influence of Mahtumkulu continues in the written language of Turkmen Turkish.

Keywords: Dictionary, lexicography, Turkmen Turkish, explained dictionary, Mahtumkulu.

Giriş

Dilin devamlılığını sağlamak, ait olduğu milletin birlik ve beraberliğini korumak için önemli bir yere sahiptir. Dilin devamını sağlayabilmek için söz varlığının kayıt altına alınması gereklidir. Sözlükler bir dilin söz varlığı unsurlarını kayıt altına alarak koruyan ve aktaran çalışmalar olarak araştırmacıların ve o dili öğrenenlerin başvurdukları temel kaynaklardır.

Aksan (2009: 75) ise sözlüğü; “Bir dilin (ya da birden çok dilin) sözvarlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını değişik kullanımlarını gösteren bir sözvarlığı kitabı” olarak açıklamıştır. Sözlükler dil bilimciler tarafından farklı şekillerde tasnif edilmiştir.

Karaağaç (2013: 781-782) tarafından yaşayan dildeki sözlerin anlamlarını açıklayarak kullanılması hakkında bilgi veren sözlükler grubunda ele alınan açıklamalı sözlükler; bir dildeki kelimeleri detaylı olarak açıklayıp örnek kullanımına ilişkin genellikle o dilin edebî metinlerinden cümleler ya da dizeler veyahut atasözleri ile örnekler vererek kelimelerin anlamlarının tam olarak anlaşılmasına hizmet eder. “Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü I-II tom” adlı Türkmen Türkçesi ile ilgili yapılmış açıklamalı sözlük çalışması 2016 yılında hazırlanmış ve 1962’de hazırlanmış olan “Türkmen Diliniñ Sözlüğü” adlı sözlükten sonra oluşturulmuş en güncel çalışmadır. Ayrıca sözlük Türkmenistan’ın bağımsızlık yıllarında hazırlanmış olması ve Türkmen Türkçesinin söz varlığını koruma amacı taşıması açısından da önemlidir. Sözlük incelendiğinde madde başı ve madde içi kelimelerinin açıklamasında edebî metinlerden yararlanıldığı görülmektedir. Bu metinlerin arasında şüphesiz Mahtumkulu’nun dizeleri en çok göze çarpan örnekler olarak dikkati çekmektedir. Bunda Mahtumkulu’nun dili kullanmada ustalığı, canlı Türkmen Türkçesinin oluşmasına katkısı ve divanındaki söz varlığı zenginliğinin etkisi büyüktür.

Türkmen edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Mahtumkulu, içinde bulunduğu Türkmen toplumunun dili yanında; Arapça ve Farsça öğrenmiş, Ali Şir Nevai, Nizami, Fuzuli gibi klasik şairlerin şiirlerini okumuş ve kelime hazinesini genişletmiştir. Mahtumkulu’nun şiirlerine baktığımızda hem aldığı eğitimin hem canlı Türkmen Türkçesinin etkisini görmek mümkündür. Böylelikle edebî Türkmen Türkçesinin ortaya çıkması ve gelişmesinde Mahtumkulu’nun etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Mahtumkulu, şiirlerini Türk, Fars ve Arap dilleriyle yazılmış kaynakları inceleyerek oluşturmuş, döneminin oldukça seçkin ve düşünceli bir şahsiyeti olmuş ve Türkmen Türkçesinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Kara, 1998). Günümüzdeki Türkmen yazı dili Mahtumkulu sayesinde bugünkü hâlini almış (Beşen Delice, 2017: 100) ve şiirleri sözlükçüler tarafından kelimelerin anlamlarını açıklamada örnek dizeler olarak kullanılmıştır.

Türkmen Türkçesi Açıklamalı Sözlükte (S-2016) Mahtumkulu’nun Dizeleri

Türkmen Türkçesini konuşanlar ve öğrenenler için önemli bir kaynak olan “Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü” (Türkmen Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü)’nün Türkmen edebiyatının önde gelen bir şairi olan Mahtumkulu ile bağlantılı olarak incelenmesi, Mahtumkulu’nun dizelerinin sözlükte yer alan örneklerde ne kadar kullanıldığı ve yazı dili olarak Türkmen Türkçesine etkisinin tespit edilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Mahtumkulu ile ilgili birçok araştırma yapılmış ancak “Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü”nde Mahtumkulu’nun söz hazinesinin ne denli bir yere sahip olduğu ile ilgili bir çalışma yapılmamış olması da çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda Türkmen Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü’nde yer alan örnek dize ya da cümlelerde Mahtumkulu’nun eserlerinden nasıl yararlandığının tespiti amaçlanmıştır. Sözlükteki Mahtumkulu’ya ait olan dizeler taranarak sayısı, hangi madde başı ve madde içinde kullanıldığı ve bunların kelime türü tespit edilerek nitel ve nicel yönden değerlendirilmesi yapılmıştır. Tarama işlemi neticesinde Tablo 1 oluşturulmuş ve veriler listelenmiştir. Tarama neticesinde 994 madde başı veya madde içinde Mahtumkulu’ya ait 1045 adet dizenin açıklamada örnek olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Tabloda madde başları büyük harfle, madde içerleri küçük harfle gösterilmiştir. Ayrıca kelime türleri için; at (at), frazeologik söz (f.), işlik (i.), sypat (s.), hal (h.), çalışma (ç.), kömekçi söz (k.), san (san), iş ady (ia.), ümlük (ü.), bağlayjy söz (b.); Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü (Türkmen Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü) için TDDS kısaltmaları kullanılmıştır.

Tablo 1 *Taranan kelimeler, türü ve örnek kullanımları*

No.	Kelime	Türü	S-2016 Örnek kullanım
1	ABADAN	s.	1. Narynjy, turunjy, leýmun, almalar, Bir abadan jaýa duşdum, ýaranlar (TDDS:24).
2	ABANMAK	i.	2. Seňrikläp, abanyp duran gaýalar, Öňi-ardy, sagy-soly Gürgeniň (TDDS:24)
3	ABTAP	at	3. Äleme dessan edip, abtaba serdi meni (TDDS:26).
4	AÇ	at	4. Açda algyň, bege bergiň bolmasyn. Iş müşgildir, aňlamaza duş gelse (TDDS:26).
5	ADAM	at	5. Adam bar, mün tümen iýdirseň azdyr, Bardyr adam, iýen nanyna degmez (TDDS:29).
6	ADAMLYK	at	6. Çyn adama her wagt adamlyk derkar (TDDS:30).
7	ADYL	s.	7. Bedewni tanymaz har bakan harban, Jomardy il tanar, adyly diwan (TDDS:31)
8	AGA-BEG	at	8. Aga-begler, muhannesin on müni, Mert ähliniň alty ýüzüne degmez (TDDS:31).
9	AGAÇ	at	9. Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn 10. Agsak aýra düşse, agaçsyz galsa, Ýol aňlamaz kary hemrasyz bolsa (TDDS:31).
10	AGAÇ II	at s.	11. Kyrk alty mün agaç deňiz derýadyr (TDDS:31).
11	AGLAMAK	i.	12. Bu halynga rehmi inip, Aglaýyr şahri-Ýemen (TDDS:33).
12	AGSAK	s.	13. Agsagyň elinden alsaň agajyn, Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn (TDDS:35).
13	AGYR	s.	14. Ýaz geler, wagt-da gider, gaflatda galmyş gözlerim, Açaýyn diýsem açylmaz, ne agyr uýkulydyr 15. Agyr bezirgenli, tüçjar eýeler (TDDS:38).
14	AGYRTMAK	i.	16. Adam bardyr, ony şalar çagyrdar, Adam bar, zulm edip, garyp agyrdar (TDDS:39).
15	AGYZSYZ	s.	17. Syzzyldaşar tenim Eýýup teni dek, Kişi bilmez, bir agyzsyz ýaradyr (TDDS:42).
16	AGÝAR	at	18. Jamy meý sundugyň görmesin agýar, Gelmenem aklyma görmeyen känim (TDDS:42).
17	AGZALALYK	at	19. Agzalalyk aýrar ili dirlikden, Döwlet dönüp, nobat duşmana gelgeý (TDDS:43).
18	AH	at	20. Yşka düşdi meň ýüregim, Ýene ah ile zarym bar (TDDS:43).
19	Ah urmak (çekmek)	f.	21. Magtymguly diýrler meniň adyma, Bir ah ursam, älem ýanar oduma (TDDS:43).

20	AHWAL	at	22.	Hal-ýagdaýý(lar), ýagdaýý. Bir gardaşsyz panyda, Niçik öter ahwalym (TDDS:44).
21	AHYRET	at	23.	Magtymguly, çagyrbil-ybady, Bu dünýä, ahyret bergil ybady
			24.	Baş wagt namazyň oky her günde,"Ahyret ýoldaşyň – iman" diýdiler (TDDS:44).
22	AHYRY	h.	25.	Ahyry bolar sen ýerge barabar, Köňlünde men-menlik satyjy bolma (TDDS:44).
23	AHY-ZAR	at	26.	Bilbilem, ahy-zar çekip, Täze güzlardan aýryldym (TDDS:45).
24	AJAL	at	27.	Kim galar görmeýen ajal hilesin (TDDS:45).
25	Ajalý ýetmek	f.	28.	Kast edip janynga ýetse ajalym, Bu ýerde hem bolsa tapar, Azadym (TDDS:45).
26	AJALSYZ	s.	29.	Oýan habý-gaflatdan ajalsyz ölen köňlüm, Umyt üzüp älemden, dergaha dolan köňlüm (TDDS:45).
27	AJYZ	s.	30.	Şeýle ajyz galmyş, ýalbaryp her ýan, Rehm eden bolmady, bagty garadyr (TDDS:46).
28	AŽDAR	at	31.	Bedasyl götermez baş gün mesligi, Kelpezä ýutdurmaz aždard maslygy (TDDS:46).
29	AŽDARHA	at	32.	Ýeriň arkasynda, gençli daglarda, Aždarda eýelär zawuň ýagşysyn (TDDS:46).
30	AKMAK	i.	33.	Sil bolar, agdarlyp akar bulaklar, Çille dolup, garlar gýşdan aýrylsa (TDDS:49).
31	AKMAK II	s.	34.	Akmak özün akyl diýr, Tentek özün sag saýar (TDDS:49).
32	AKMAKLYK II	at	35.	Ýaman işdir öz nebsiňi besleseň, Akmaklykdyr özün ýagşy toslasaň (TDDS:49).
33	AKMAÝA	at	36.	Akmaýa aldyrsa elden köşegin, Bagryn bozup bozlamaýyn bolarmy? (TDDS:49).
34	AKSAKGAL	at	37.	Beg, töre, aksakgal ýurduň eýesi, Küren tutar gözel ili türkmeniň (TDDS:50).
35	Akly çaşmak	f.	38.	Magtymguly, akly çaşan, Gözläp gidermi gardaşyn (TDDS:50).
36	Aklyndan aýrylmak	f.	39.	Dostlarym, bendäni ýaradan alla, Aklydan aýyryp, jyda etmesin (TDDS:51).
37	Aklyny ýitirmek	f.	40.	Beýik pikre galdym, aklym ýitirdim, Tirik erken, öli bolup galyp men (TDDS:51).
38	Aklyň kesmek	f.	41.	Kösse aklyň bu jahanyň ýörişin, Ygtybar etmegil dünýä duruşyn (TDDS:51).

39	AKYL	s.	42.	Akylyň sözüne köňül söýüner, Akmagyň işine zehin käýiner (TDDS:51).
40	AKYLSYZ	s.	43.	Akylsyz näkes bolmasyn, Sadadan bolsun türkana (TDDS:51).
41	AL	s.	44.	Gyzyl diýsem gyzyl, al diýsem al sen (TDDS:52).
42	ALAÇ	at	45.	Agsagyň elinden alsaň agajyn, Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn (TDDS:52).
43	ALGYR	s.	46.	Atarman, çaparman, algyr ýigide, Ýeri gelse, aman-nurbat ýagşydyr (TDDS:58).
44	ALKYM	at	47.	Gözel bardyr, uzyn boýly, alkymy, Garaňky gijede düşer ýalkymy (TDDS:58).
45	ALKYŞ	at	48.	Ýagşylykda ile özün tanadan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar (TDDS:58).
46	ALLA	at	49.	Dostlarym, bendäni ýaradan Alla, Akylndan aýyryp, jyda etmesin (TDDS:58).
47	ALMAK	i.	50.	Aýak bar ýörmäge, el bar almaga, Kany bende, saglyk, şükür kylmaga (TDDS:59).
			51.	Agsagyň elinden alsaň agajyn, Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn (TDDS:59).
			52.	Ýagşylykda ile özün tanydan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar (TDDS:59).
			53.	Ýowuz galdym, sil alypdyr etrabym, Köňlümniň ummany – Azadym kany? (TDDS:59).
			54.	Gapylykda duşman aldy daşymyz, Dargatdy her ýana deňi-duşumyz (TDDS:59).
			55.	Alsaň bir sary diş garry aýaly, Oýnaşyp gülüşseň, sapasy bolmaz (TDDS:59).
48	Habar almak	f.	56.	Eger habar alsaň, gepiň teýinden, Diňleseň, diýeýin janym öýünden (TDDS:60).
49	ALMAZ	at	57.	Bir çopan goluna degse bir almaz, Çakmak daşy eder, gadryn näbilsin (TDDS:60).
50	ALYM	at	58.	Adam ýagşysy alymdyr, Amal etmese zalymdyr (TDDS:61).
			59.	Magtymguly aýdar, bu ne hekaýat, Il bary alymdyr tutmaz nesihat (TDDS:61).
51	Gep alyşmak	f.	60.	Ýüzün sowup, gep alyşmaz çyn ärler, Bir söý bilen ýagşy dosty çep bolsa (TDDS:62).
52	AL-ÝAŞYL	s.	61.	Al-ýaşyl bürenip çykar perisi (TDDS:62).
53	Amana (amana-toba) gelmek	f.	62.	Namart gara görse, geler amana (TDDS:63).
54	AMAN-NURBAT	at	63.	Atarman-çaparman, algyr ýigide, Ýeri gelse, aman-nurbat ýagşydyr (TDDS:62).

55	ANBAR	at	64.	Al-ýaşyl bürenip çykar perisi, Kükeýip bark urar anbaryň ysy (TDDS:64).
56	ANÇA	ç.	65.	Ançalar adyna Görogly dakdy, Namysly, edenli pälwan galmady (TDDS:64).
57	ANKA	at	66.	Anka aýdar: “Ýolçuýam” (TDDS:64).
58	AÑLAMAK	i.	67.	Sözüm aňlan ýok diýp ümsüm oturma, Jahan giňdir, çendan bilen-de bardyr (TDDS:66).
59	AÑLY	s.	68.	Ata çykan aňly bolsa her ýerden, Akly känden kesen başy gerekdir (TDDS:66).
60	ARALAMAK	i.	69.	Magtymguly ilden-ile aralar, Hijran tygy bilen bagryn paralar (TDDS:70).
61	ARGALY	at	70.	Argaly, gäw bolar maly Gürgeniň (TDDS:72).
62	ARKAN	at	71.	Bermese boýnuna gyl arkan salar (TDDS:74).
63	ARLY	s.	72.	Namysly, gaýratly, arly goç ýigit, Söweş günü gurban eder başyny (TDDS:75).
64	ARRYKLYK	at	73.	It hem arryklygyn gurda bildirmez, Elbetde, duşmana syýasat ýagşy (TDDS:76).
65	ARTMAK II	i.	74.	Artmaz, ýuwmaz tabagynyň daşyny (TDDS:77).
66	ARY	s.	75.	Ne çyragdyr, günsüz ýeri ýarydyr! Ne gözgüdir, dury suwdan arydyr (TDDS:78).
67	ARYK	at	76.	Owal akan ýerden akarmyş aryk, Özüň öwen ýigdiň tanapy çüýrük (TDDS:78).
68	ARYŞ	at	77.	“Arşda, ferşde ne bar, görgül!” diýdiler (TDDS:78).
69	Arş-y agla	at	78.	Ýere inip geldi arş-y agladan (TDDS:78).
70	ARZUWMENT	s.	79.	On başde arzuwmendiň, Gyz gerek, juwan gerek (TDDS:79).
71	ASAL	at	80.	Il-günüme bagş etdim, Zyban içre asalym (TDDS:80).
72	ASAN	s.	81.	Her kim ýamanlasa deňi-duşuny, Özi müşgöl eder asan işini (TDDS:80).
73	ASGYNJAK	at, s.	82.	Ogul, gyz, mal-u zen saňa asgynjak, Goýmazlar gezmäge, näge ýatyp sen? (TDDS:80).
74	ASMAK	i.	83.	Yşk dagyn assalar gögüň boýnundan, Gök titreýip, çeke bilmez bu derdi (TDDS:81).
75	ASTYN	at	84.	Harpyň harap eder, bozar lezzeti, Astyn, üstün, teşdid, metin näbilsin (TDDS:82).
76	ASY	at	85.	Magtymguly, çekseň dagy-dügünden, Asy bolup şikat etme bu günden (TDDS:82).
77	ASYL	at	86.	Ýagşylardan hergiz çykamaz ýamanlyk, Asly ýaman bolsa, çykamaz ýagşylyk (TDDS:82).

			87. Bedasyl beg gullugynda ýöriňçäň, Asyl begiň saýasynda küň bolgun (TDDS:82).
78	ASYLZADA	at	88. Baýyň goşma gadyr bilmez bezzada, Goşsaň goşgul aşyň bir asylzada (TDDS:83).
79	AŞ	at	89. Çörek çeyneý bilmez, talhandyr aşy, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar (TDDS:83).
80	AŞMA	ia.	90. Saçbagyň ujunyň simdir işmesi, Üstünden ýol düşse, kyndyr aşmasy (TDDS:84).
81	AŞYK	at	91. Hak aşyklar näzli ýaryň jemalyn, Bir görsem diýp, gije-gündiz zar eýlär (TDDS:85).
82	AT	at	92. At gazanar goç ýigidiň, Owwal bedew aty gerek (TDDS:85).
83	At goýmak (salmak)	f.	93. At salanda doňuz kimin topulyň, Aýylaýyn asylyşy gerekdir (TDDS:86).
84	AT	at	94. Namart gorkar goç ýigidiň adyndan, Öýünde telmürer merdiň badyndan (TDDS:86).
85	At gazanmak	f.	95. At gazanan goç ýigidiň, owwal bedew aty gerek (TDDS:86)
86	ATA	at	96. Magşar günü gaýgysyz girer behişde, Her kim çyndan bolsa dosty atamyň (TDDS:86).
87	ATAŞ	at	97. Mert aşygyň şirin janly, Yşkyň ataşynda ýandy (TDDS:87).
88	ATLANMAK	i.	98. Atlanyp meýdan çykaly, Ganyma gyýa bakaly (TDDS:88).
89	ATLY	s.	99. Bir gije ýatyrdym tünüň ýarynda, Bir tört atly gelip: “Turgul!” diýdiler (TDDS:89).
90	ATLY	s.	100. Depderler içinde bir kitap gördüm, “Kysasyl enbiya” atly, ýaranlar! (TDDS:89).
91	ATMAK	i.	101. Ýol üstünde ölsem, ýola atsalar, Razy men, üstümden basyp ötseler (TDDS:89).
92	AT-ÝARAG	at	102. Ýürekleri at başy dek batyrlar, Hatynça ýok at-ýaragy bolmasa (TDDS:91).
93	AWARA	s.	103. Iliňden gitseň awara! Şonda bolar sen biçäre (TDDS:91).
94	AWARALYK	at	104. Awaralyk eýlän bolmak ýaraşmaz (TDDS:91).
95	AWLAG	at	105. Ne gaýratly bu daglar, Bihasap aw, awlaglar (TDDS:92).
96	AÝALSYZ	s.	106. Aýalsyza mydar bolmaz, Dönsenň hökmi Süleýmana (TDDS:96).
97	AÝALSYZLYK	at	107. Derwüşlere ýolsuzlygy, Ýigitlere malsyzlygy, Hudaýym aýalsyzlygy, Görkezmesin musulmana (TDDS:96).
98	AÝNAL-BAKY	at	108. Aýnal-baky suwnuň laýy, gözeli sen (TDDS:100).

99	AÝRA	s.	109. Pakyr menem, senden aýra ýerim ýok, Bir teselli bergin köňlüme meniň (TDDS:100).
100	Aýra düşmek	f.	110. Ilinden aýra düşen, Ah urar, ili gözlär (TDDS:100).
101	AÝRY	s.	111. Enesinden aýry ýatmaz oganlar, Ýa reb, gören barmy bulardan, iller? (TDDS:101).
102	AÝRYLMAK	i.	112. Watandan aýrylyp, ýalňyz düşmeýen, Ülkesinde il gadryny näbilsin (TDDS:101). 113. Agyr döwletler aýrylar, Bir agza bakmaýan ärden (TDDS:101). 114. Huda buýrugyndan aýrylan juwan, Oýnaşyndan haram köle getirmiş (TDDS:101).
103	AÝŞ	at	115. Gussa bilen gün geçirme, muşakgat, Ne janda parahat, ne bir aýş galdy (TDDS:102)
104	AÝTMAK	i.	116. Bilmeýen soranlara aýdyň bu garyp adymyz: Asly – gerkez, ýurdy – Etrek, ady Magtymguludyr (TDDS:102)
105	Aýy dostlugy	f.	117. Bilgil, uzak gitmez aýy dostlugy, Gahry gelse, depäh üzre daş döker (TDDS:103).
106	AÝYLMAK	i.	118. Aýyl, aşygy, aýyl (TDDS:103).
107	AÝYNMAK	i.	119. Gözel görkün gökde günden aýynmaz (TDDS:103).
108	AÝYRMAK	i.	120. Zülpi tarym aldyň goldan, Aýyrdyň bir ýalňyz saldan (TDDS:104).
109	AZ	at	121. Az iyip, az uklap, ýene az sözle, Köp söz ahyr il içinde har eýlär (TDDS:104).
110	AZAR	at	122. Çaşdy gyzykly bazarym, Artdy gündünden azarym (TDDS:105).
111	AZARLY	s.	123. Gudratyndan düşdi pirlere-işanlar, Çäresiz azarly galdy bu janlar (TDDS:105).
112	AZDYRMAK	i.	124. Adam bardyr adamzady bozduran, Şeýtan bolup, dogry ýoldan azdyran (TDDS:106).
113	AZYM-AZYM	s.	125. Azym-azym şäherler, Ak otaglar galmazlar (TDDS:107).
114	BABYR	at	126. Daglaryň arslany, babyr-peleňi, Ahry deň bolar pil, peşe jeňi (TDDS:108).
115	Badam gabak	f.	127. Badam gabak, alma ýañak, Bir zyba senem islärin (TDDS:108).
116	BAGBAN	at	128. Seniň meniň bagbanym, Men seniň öz nahalyň. Goýnuň içre biten bossan, Goç ýigitler bagban bu gün (TDDS:109).
117	BAGŞEŞ	at	129. Bagşeşiň bent eder biler, bilmezi (TDDS:111).
118	Bagtyň çökmek	f.	130. Eý, dostlar, çöken bagtym, Gije-gündizi oýanmaz (TDDS:111).
119	BAGY-EREM	at	131. Bagy-Erem gülşeni, Pany-jahana düşmez (TDDS:112).

120	BAHR	at	132. Jeýhun bilen bahry-Hazar arasy, çöl üstünden öser ýeli türkmeniň (TDDS:114).
121	BAKA	at	133. Baka ýokdur söhbetine sazyna (TDDS:114).
122	BALA	at	134. Bir käkilik aldyrsa körpe balasyn, saýraý-saýraý, yzlamaýyn bolarmy? (TDDS:116).
123	BAP II	at	135. Magtymguly, söz sözlegin her bapdan (TDDS:117).
124	BAR II	at	136. Ekseň, bar getirmez ol gury söwüt, Akylsyz nadandyr, almaz hiç öwüt (TDDS:117).
125	BARA	h.	137. Är ogul balasy bara pür bolar, Gamçysy elinde, ýaman zor bolar (TDDS:117).
126	BARA-BARA	h.	138. Bara-bara köňül geçer, Tagsyby ýok arsyz ärdin (TDDS:117).
127	BARAN	at	139. Bulut oýnap, baran dolsa çaylara, Akar boz bulanyp, sili Gürgeňiň (TDDS:118).
128	BARDYKÇA	h.	140. Bardykça ýyl-ýyldan möwç urar gýşyň, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar (TDDS:118).
129	BARK (bark urmak)	i.	141. Ýigitler, bu dünýä şuňa mysaldyr, Bark urar asmanda, baran eglenmez (TDDS:118).
130	BASMAK	i.	142. Dağlar başyn ümür basan, Jülgesinde güller ösen (TDDS:121).
131	BAŞ	at	143. Orda baş bolmak äre kyn bolar, Parça geýse, gyz-oglyna syn bolar (TDDS:123).
132	Baş goşmak	f.	144. Namart bilen uzak ýola gitmegil, Baş goşawer bir töwekgel mert bilen (TDDS:124).
133	Başyňy gutarmak	f.	145. Senden medet ýetişmese, ýa Jepbar! Bu beladan baş gutarmak haçan bar (TDDS:125).
134	BAŞDAN	h.	146. Başdan gerek ýar ýigide, Dost tapylmaz dar ýigide (TDDS:126)
135	BAT	at	147. Tütünim bada berip, buluda gardy meni (TDDS:128)
136	BAWAR	at	148. Bahyl baýda berim bolmaz, Merdiň sözüň bawar kalmaz (TDDS:130)
137	BAÝAK	h.	149. Kyýamatdan bir söz diýdim baýakda, Garaw bardyr ýersiz urlan taýakda (TDDS:130)
138	BAÝGUŞ	at	150. Baýguş gonmasa reýhana, Bilbil hiç gülünden dönmez (TDDS:131).
139	BAÝTAL	at	151. Baýtal ýapagyny çekermiş çöle, Eşek kürresini küle getirmiş (TDDS:132).
140	BAZ	at	152. Harazban eline düşse algyr baz, Ganatdan aýrylar, gadryn näbilsin (TDDS:132).
141	BAZY	at	153. Tilki kimin bazy berer her ýana (TDDS:132).

142	BAZYGÄR	at	154. Bu dünýä bazygärdir, Bazysyn çaldy gitdi (TDDS:132).
143	BAZYGÄRLIK	at	155. Pelek, gelip biziň gaşda, Bakyp, bazygärlük eýläär (TDDS:133).
144	BEDASYL	s.	156. Bedasyl beg gullugynda ýöriňçäň, Asyl begiň saýasynda küň bolgul (TDDS:133).
145	BEDASYLLYK	at	157. Bedasyyla beglik ýetse bir günde, Alar awun, salar guşun aňlamaz (TDDS:133).
146	BEDEW	at	158. Tanalar ol has bedewler, köne ýyrtyk jul biläni (TDDS:133).
147	B EGLIK	at	159. Kimse ile beglik eder, bir söý bilen ýola gider (TDDS:134).
148	BEGZADA	at	160. Hyzmat kylsaň, bolsun bir asylzada, Ata-babasyndan beýik begzada (TDDS:134).
149	BEHIŞT	at	161. Dowzah görüp bu narymy, Behişt bolupdyr şol zaman (TDDS:134). 162. Istemez men ol behişi, Behişt mekanyň bar meniň (TDDS:134).
150	BELA	at	163. Galmagaldan bela geler, Ýagşy-ýaman bary biler (TDDS:136).
151	BELENT	s.	164. Belent daglaryň başynda, Bulut oýnar sil biläni (TDDS:136).
152	BELKI	k.	165. Biri-birini çapmak ermes ärlükden, Bu iş şeýtanydyr, belki, körlükden (TDDS:137).
153	BELLENMEK	i.	166. Aş görende, özüň atma tullanyp, Gerçe aç hem bolsaň, halka bellenip (TDDS:137).
154	BELLI	s.	167. Ýigidiň bolmasa ýaragy, aty, Şony belli biliň, ýokdur gaýraty (TDDS:137).
155	BENDE	at	168. Hazynaňdan bergil meniň ryskymy, Bendäňi bendäňe mätäç eýleme (TDDS:137). 169. Bende sen, bet işe batyrylyk etme! (TDDS:138).
156	BENDI	at	170. Periler oýnaýan ajap çaglarda, Gül, Bilbil bendidir erem baglarda (TDDS:138).
157	BERIM	at	171. Halaýykda görelda ýok, görüm ýok, Baýlarynda sahatat ýok, berim ýok (TDDS:140).
158	BERIMSIZ	s.	172. Berimsiz beglerden, bahyl baýlardan Çöle çyksaň, erkek çopan ýagşydyr (TDDS:140).
159	BERKARAR	s.	173. Berkarar döwlet islärin (TDDS:140).
160	BET	s.	174. Bende sen, bet işe batyrylyk etme! (TDDS:142).
161	BETGYLYK	s.	175. Betgylyk adam ýanynda, Ýagşylyk är pähim eder (TDDS:142).
162	BETLAGAM	s.	176. Betlagam ýoldaşdan, ýaman goňşudan Ýuwaşja aýrylyp gaçan ýagşydyr (TDDS:142).

163	BEÝIK	s.	177. Belent daglar, beýikligiňe buýsanma (TDDS:143).
164	BEZIRGENLIK	at	178. Hindistana bezirgenlik kylanlar, Malyn satyp geldi, bular gelmedi (TDDS:145).
165	BEZZAT	s.	179. Başyň goşma gadyr bilmez bezzada (TDDS:145).
166	BIADYL	s. at	180. Kysaň biadyl perman, Diýmen: “Ýaman azaryň”, jan şährinde gördüm men seniň yşky bazaryň (TDDS:145).
167	BIAKYL	s., at	181. Many, söz aňlamaz biakyl adam (TDDS:145). 182. Biakyllar heňnam gurar, Eşret istär rahat bile (TDDS:145).
168	BIBAŞ	s.	183. Abat bolmaz, durmaz döwlet, Hiç ülke bibaş bolmasyn (TDDS:147).
169	BIÇÄRE	s.	184. Iliňden gitseň awara, Şonda bolar sen biçäre (TDDS:148).
170	BIDÖWLET	s.	185. Bir bidöwlet bilen birge bolynçaň, Döwletliniň gapysynda gul bolgul (TDDS:148). 186. Obada jeň tapsa, sansyz bidöwlet, Mert ogluňyň depesinden muş döker (TDDS:148).
171	BIGAÝRAT	s.	187. Eý ýaranlar, bir bigaýrat ýigidiň, Müh ýaman söz aýtsaň, janyňa degmez (TDDS:149).
172	BIHASAP	s.	188. Derdim artdy bihasap, Lukman soramaz nygtap (TDDS:149).
173	BILBIL	at	189. Bilbiller istär – göçe, Bag-u bostana sary (TDDS:150).
174	BILE	k.	190. Magtym-guly, öwüt bergil söz bile, Eşiden deň bolmaz, gören göz bile (TDDS:151).
175	BINOWA	s.	191. Hak kanagatyn elände, Nowaly binowa bolar (TDDS:154).
176	BIPERWAY	s.	192. Bu dünýä bir düýpsüz derýa, Gark eder, bolma biperway (TDDS:154).
177	BIR	san	193. Bir gije ýatyrdym tünüň ýarynda, Bir tört atly gelip: “Turgul” diýdiler (TDDS:154).
178	BIREW	ç.	194. Ýatdan çykmaz, görmek dilär, Birewden köňli hoş bolan (TDDS:156).
179	BIRLE	k.	195. Serweri seda birle, jahan ýüzi abatdyr (TDDS:156). 196. Gögerer ýagmyryň suwy birle ýer (TDDS:156).
180	BIRLEN	k.	197. Ýagmyry-borany birlen, gş bolupdyr ýazlarym (TDDS:156).
181	BISABYR	s.	198. Bisabyr gul tiz ýolugar belaga, Sabyrly gul dura-bara şat bolar (TDDS:157).
182	BISMILLA	at	199. “Bismilla” diýp başlady, çagyrdy ustadyny (TDDS:157).
183	BIŞE	at	200. Bişeleri şir-peleňli (TDDS:157).
184	BIWAGT	h.	201. Dogry ýöräp, dogry gezen dok bolar, Biwagt gezen melamata köp galar (TDDS:157).

185	BIWEÇ	s.	202.	Bir akylsyz biweç bilen, Deň-duş bolup, jora olmagyn (TDDS:160).
186	BOTLAMAK	i.	203.	Düýe aýdar: “Otlar men, Otlar ýerim ýatlar men, Elmydama botlar men, Sazak-selin içinde” (TDDS:165).
187	BOÝRA	at	204.	Boýra düşegimni aldy astymdan (TDDS:167).
188	BOZLAMAK	i.	205.	Ak maýa aldyrsa elden köşegin, Bagryn bozup bozlamayyn bolarmy? (TDDS:165).
189	BOZULMAK	i.	206.	Ötdi hoş wagt, horram wagty, Bozuldy tylladan tagty (TDDS:168).
			207.	Özüni ýüň sakal eder, Bozulan ile baş bolan (TDDS:168).
190	BÖLEK-BÖLEK	s.	208.	Bölek-bölek kepderler “hüw!” diýr harman içinde (TDDS:170).
191	BÖRI	at	209.	Ýusup jany böri iýdi diýdiler (TDDS:171).
192	BULUT	at	210.	Belent daglaryň başynda, Bulut oýnar sil biläni (TDDS:171).
193	BURUN II	h.	211.	Saglygyň gadryny bilgil, Hassa bolmazdan burun (TDDS:178).
194	BUT	at	212.	Butparazlar butdan alsa myradyn, Hajatyny hakdan dilän almazmy?! (TDDS:179).
195	BUÝRULMAK	i.	213.	Utanmaz adam dek süýrenip ýörme, Buýrulmagan işni ediji bolma (TDDS:180).
196	BUÝSANMAK	i.	214.	Tereň derýa haýбатыňa buýsanma (TDDS:180).
197	ÇAGYRMAK	i.	215.	Är ýanyna är geler mylakat tapsa, ýüz tapmasa gelmez çagyrmak bilen (TDDS:186-187).
198	ÇAKJA	at	216.	Çakjany ot eýläp, burnuňa dykar, Zähmiňden döküler dişiň nas atan (TDDS:187).
199	ÇAMAN	s.	217.	Jaý ýerinde, gaýra galsa garrydar, goç ýigidiň aty çaman ýoluksa (TDDS:192).
200	ÇAMANLYK	at	218.	Aslyna tartadyr ýüwürük, çamanlyk, Ýüwürügi çamanga çatyjy bolma (TDDS:192).
201	ÇARŞENBE	at	219.	Çarşenbe gün çäş wagty gondurdygym bilmezmiň? (TDDS:197).
202	ÇAŞMAK	i.	220.	Namart çaşar küren ile baş bolsa (TDDS:197).
203	ÇEŇ	at	221.	Çeň şowkundan ol nigär ne nalaga düşdi näý (TDDS:206).
204	Çep bolmak	i.	222.	Ýüzün sowup, gep alyşmaz çyn ärler, Bir söý bilen ýagşy dosty çep bolsa (TDDS:207).
205	ÇILIMKEŞ	at	223.	Binamaza, gybatkeşe, ogruýa, Ýoldaş bolar ýowuz günde çilimkeş (TDDS:207).
206	ÇOH	s.	224.	Çoh garaşdym, ajap eýýam gelmedi (TDDS:217).

207	ÇÖŇŇELMEK	i.	225. Gara daşdan gara gyly saýlan göz, ÇöŇŇeler görejiň göze myhmandyr (TDDS:223).
208	ÇYPLAK	h.	226. Ne bela sen, adamzat, Çyplak dogduň, don gerek (TDDS:237).
209	DABAN	at	227. Nesimini dabanyndan soýdular (TDDS:241).
210	DAG II	at	228. Daglar ýeriň myhydyr, Depe özün dag saýar (TDDS:243).
211	DAHAN	at	229. Dostluk açsaň, bir biwepa ýar bilen, Gaýgy bilen dahanyňdan diş döker (TDDS:245).
212	DAL	at	230. Bükülen, egri, bükük. Pelek anyň elip kaddyn dal eder (TDDS:246).
213	DALAŞMAK	i.	231. Gezer sen oýnap, dalaşyp, Galar sen derde dolaşyp (TDDS:247).
214	DALDA	at	232. Magşar güni bolmasaň sen maňa dalda, Ýa reb, niçik bolur halym şol günde (TDDS:248).
215	DAMAK	at	233. Arpa nany besdir, tapsaň damaga, Ömür bakysyna düşme tamaga! (TDDS:248).
216	Damak ýyrtmak	f.	234. Gök dek gürläp, damak ýyrtar, Taýýar bolan aş üstünde (TDDS:248).
217	DANDAMAK	i.	235. Janly-jansyz herne gelse destine, Dandamaý dahana atyp durupdyr (TDDS:250).
218	DARANMAK	i.	236. Kä daranyp, uz ýörişläp, Bizden ki uýat eýleýir (TDDS:253).
219	DARGATMAK	i.	237. Gapylykda duşman aldy daşymyz, Dargatdy her ýana deňi-duşumyz (TDDS:253).
220	Daş düşmek	f.	238. Pelek asyýasyn bikarar kylmyş, Namysdan daş düşüp, hakdan uýalmyş (TDDS:255).
221	DAT	at	239. Eý ýaranlar, kim ýetişer dadyma? Başym çykmaz ne gowgaýa sataşdym (TDDS:257).
222	DAÝYMA	h.	240. Diýdiler: – Üç kişi bolduk ussadyň, Daýyma destandyr älemde adyň (TDDS:259).
223	DEGMEK	i.	241. Bir çopan goluna degse bir almaz, Çakmak daşy eder, gadryn näbilsin (TDDS:262).
224	DEK II	k.	242. Bagdatda nar bişse, Tebrizde injir, Hyrat dek hiç ýeriň pissesi bolmaz (TDDS:263).
225	DELALAT	at	243. Asla adamzada aýy söz urmaň, Pakyra- misgine delalat ýagşy (TDDS:263).
226	Deme gelmek	f.	244. Bir mada eşek sen, gelip sen deme, Gasygy gam bilen doly dünýä heý (TDDS:264).
227	DEŇELMEK	i.	245. Serçemen agajy bile deňeler, Ajap, guş salmaly awlahlary bar (TDDS:267).
228	DEŇME-DEŇ	h., s.	246. Deňme-deň söwdanyň üstesi bolmaz (TDDS:268).

229	DEŇSIZ	s.	247. Deňsiz bile deň eýleseň özüňni, Dert boluban geçer sözi janyňdan (TDDS:268).
230	dep bolmak	f.	248. Mişgin düşen, Magtymguly eñremez, Ýüreginden gam-gussalar dep bolsa (TDDS:268).
231	DEPE	at	249. Dağlar ýeriň myhydyr, Depe özüň dag saýar (TDDS:268).
232	Depäne (başyňa) täç etmek	f.	250. Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme, Barsaň, depesine täç eder seni (TDDS:269).
233	DEPGIN	at	251. Gaýraty kem bolar gahary azyň, Depgini pes bolar matamda sazyň (TDDS:270).
234	DERAZ	s.	252. Badam gabak jenanyň, boýlary deraz bolar (TDDS:271).
235	DERE	at	253. Dag, dereler lerzan urar, Owsun atyp, sil biläni (TDDS:272).
236	DEREJE	at	254. Ýaşlykda özüni ile tanadan, Alkyş alyp derejesi zor bolar (TDDS:272).
237	DERKAR	s.	255. Ömrüm, eý, gara gözüm, Kimge derkardyr sözüň (TDDS:273).
238	DERMAN	at	256. Ýüregimde galar boldy armanym, Isa, Mäti, Lukman aňmaz dermanym (TDDS:273).
239	DERT	at	257. Tapsam, bolsun başym gurban mertlere, Lukman çäre tapsyn gelen dertlere (TDDS:274).
240	Derdini paýlaşmak	f.	258. Hemrahym ýok, baryp syrym açarga, Derdim paýlaşarga, odum öçirge (TDDS:275).
241	DERWÜŞ	at	259. Säher wagty derwüş nalyşa gelse, Bilinden ýüp alyp, boýnuna salsa; Taňry söýen bende bet doga kylsa, Pelegi titreder, arşy ýandyrar (TDDS:275).
242	DESSUR	at	260. Dessur bolar ýol öwrenmek ussatdan, Är myrady jedel bile gaýratdan (TDDS:276).
243	DEST	at	261. Alydyr diýdiler tutdy destimden (TDDS:276).
244	DESTERHAN	at	262. Mert ogludyr, ile ýazar desterhan, Dogry söz üstünde berer şirin jan (TDDS:276).
245	DEŞT	at	263. Deşt içre arap ili, Adyl permana düşmez (TDDS:277).
246	DEÝ	f.	264. Meniň deý yşkynda çohlar seň ýaryň, Gündiz giriftaryň, gijeler zaryň (TDDS:277).
247	DÄLI	s.	265. Taýak bir дәlini ýola getirmiş (TDDS:277).
248	DÄRI	at	266. Günbe-günden artyp derdim, Dәri istәp perwanadyr (TDDS:279).
249	DIDE	at	267. Didәmden ýaş döküp, ýüzüm häk edip, Telbeler dek özüň urdum her ýana (TDDS:279).

250	Dil bilmez	f.	268. Huş gider, akyl kem bolar, Dil bilmez haýwan uçraşa (TDDS:282)
251	DILBER	at, s.	269. Gadam ýerine ganat baglap uçar men, Diýse dilber: “Aşyk, ýör bizim sary” (TDDS:283)
252	DILDAR	at	270. Ili gökleň, ady Meňli, Názli dildardan aýryldym (TDDS:283).
253	DILEG	at	271. Aç hem bolsaň, barma ile dilege! (TDDS:283).
254	DIŇLEMEK	i.	272. Nesihat diňleseň, äriň äri sen, Almasaň nesihat, köpüň biri sen (TDDS:286).
255	DIRELMEK	i.	273. Ölüler direlip, arza bardylar, Hakdan bir kelamny ýörüp sordular (TDDS:287).
256	DIRENMEK	i.	274. Ýowuz düşen göwre kime direner (TDDS:288).
257	DIŞLEMEK	i.	275. Meňli hanym golun dişläp, Bizden ki uýat eýleýir (TDDS:289).
258	DIWANA	at	276. Şol ýerde bar idi iki diwana, “Durma, oylan, onda bargyl!” diýdiler (TDDS:290).
259	DOGAN	at	277. Doganyň dogana bahasy ýokdur, Agany inige mätäç eýleme! (TDDS:291).
260	DOGRY	s.	278. Ýaý çekende dogry garap atmasaň, Ol okuň nyşanaň ýanyna degmez (TDDS:293). 279. Mert ogludyr, ile ýazar desterhan, Dogry söz üstünde berer şirin jan (TDDS:293).
261	DOK	s.	280. Kitap okan gullar manydan dokdur (TDDS:294)
262	DOLANMAK	i.	281. Aýlanar aýlary, dolanar ýyllar, Aýlar, ýyllar geldi, bular gelmedi (TDDS:295)
263	DOÝMAK	i.	282. Bakyban mähriňden doýsam, bagybossan istemen (TDDS:300)
264	DOÝUM	at	283. Bil, ynsan ogluna maldan doýum ýok, Ýagşy geýip, ýagşy iýmek biläni (TDDS:300).
265	DOÝUNMAK	i.	284. Gözel görküň gökde günden aýynmaz, Güli, dessembili ysgan doýunmaz (TDDS:300).
266	DOÝURMAK	i.	285. Saýa bolar mätäçlere nan berseň, Bir ajy doýurmak haçdyr ýaranlar! (TDDS:300).
267	DÖKE-DÖKE	h.	286. Bala sesin diňlä, asyp gulagyn, Döke-döke göz ýaşynyň bulagyn (TDDS:301).
268	Döwlet uçurmak	guşuňy f.	287. Pelek urup, döwlet guşun uçuran, Zarygirýan aglar han sesin aňsa (TDDS:305).
269	DÖWLETLI II	s.	288. Namazhon derwüşler, döwletli baýlar, Peleğiň gerdişi keçdir, ýaranlar! (TDDS:305).

270	DÖWRAN	at	289. Dogdy asmanyň Zöhresi, Çyn aşyga döwran bu gün (TDDS:306).
271	DÖWÜŞ	ia.	290. Mert ýigitler geçer serden, Al meýdanda döwüş bile (TDDS:307).
272	DÖZMEK	i.	291. Magtymguly, tur goluňny köze goý, Eger döze bilseň, kylgyl bu işi! (TDDS:307).
273	DULLUK	at	292. Dullukdyr meniň-de bagrym dilenim (TDDS:308).
274	DUMAN	at	293. Gara dagdan gymmat gaçar, Sili, dumany bolmasa (TDDS:308).
275	duş bolmak	f.	294. Duş bolsaň ýaman hatyna, Ömrüň öter şer biläni (TDDS:311).
276	DUŞMAN	at	295. Jaýyn tapsa, garynja-da pis duşman (TDDS:312).
277	DUZ	at	296. Togsan dürli tagam bolsa gasyňda, Ne lezzet içinde duz hem bolmasa (TDDS:314). 297. Her niçe ýaşasaň ýeriň ýüzünde, Adam ogly baş gün duza myhmandyr (TDDS:314).
278	Duzuny (datmak)	görmek f.	298. Bir nesihat bereý, pendimi alsaň, Kişi aşynyň duzun dadyjy bolma (TDDS:314).
279	DÜNÝÄ	at	299. Ýedi dag, ýedi derýa, Däli dünýäni görsem (TDDS:316).
280	Dür saçmak	f.	300. Magtymguly, ýangyl, öçgül, Ýa lal otur, ýa dür saçgyl (TDDS:318). 301. Kāški soran bolsa saçadym dürler (TDDS:318).
281	DÜRЛИ-DÜMEN	s.	302. Dürli-dümen otuň biter, Her deräň bir ile ýeter (TDDS:318).
282	DÜŞMEK	i.	303. Agsagyň elinden alsaň agajyn, Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn (TDDS:322).
283	DÜÝŞ	at	304. Adam aýrylsa huşundan, Gorkar ýatanda düşünden (TDDS:328).
284	EBIR	at	305. Ebirler owaz urup, dag kylar duman peýda (TDDS:338).
285	EBRIŞEM	at	306. Eýesine yhlas eden çyn merdan, Ebrişem höwesin etmez şal tapsa (TDDS:339).
286	Eda bolmak	f.	307. Bir suprada eda bolsun aşymyz (TDDS:339).
287	EDALANMAK	i.	308. Ömür edalandy, agardy rişim (TDDS:339).
288	EDALY	s.	309. Oturyp-turşy edaly, Gaşlary galam islärin (TDDS:339).
289	EDEP-EKRAMLY	s.	310. Edepli-ekramly, mylaýymzada, Tä ölinçäň bile ýöresiň geler (TDDS:339).
290	EGSIK	s.	311. Özüňden egsik bir gaýry namardyň, Hyzmatynda gulluk ediji bolma (TDDS:342). 312. Eşek özün egsik saýmaz bedewden, Gymmat etseň, at ýanynda bellidir (TDDS:342).

291	EKRAM	at	313. Edebinde, ekramynda bellidir (TDDS:345).
292	Elden gelmek	f.	314. Gamgyny göreňde, güler ýüz bergil, Elden gelse, oňa tagam-duz bergil (TDDS:345).
293	ELHAMDÜLILLA	at	315. Şükür, elhamdülilla, janana gözüm düşdi (TDDS:349).
294	ELIP	at	316. Biden, elipden bihabar (TDDS:349).
295	EMENMEK	i.	317. Al şeraba el uzatdym, emendim, Durusyn içmişler, laýa sataşdym (TDDS:351).
296	ENDIŞE	at	318. Endişeli iş bitirmez, meýdanda dâli bolmasa (TDDS:353).
297	ERMEK	i.	319. Erer ol erkin mydam, budur türkmen binasy (TDDS:359)
298	ersgin bolmak	f.	320. Erisgin bolup gitdi gyzylbaşymyz (TDDS:359).
299	ERTIR	h.	321. Gerdişi keç gahba pelek elinden, Ertiri şat bolan öýlän gülmedi (TDDS:359).
300	Eser etmek	f.	322. Yşk eser etmese, ýanmaz çyraglar (TDDS:360).
301	ESRIK	s.	323. Esrik ner dek ak köpükler saçypdyr (TDDS:361).
302	EST	at	324. Keywan geler estime, baksam ki gara gözlere (TDDS:361).
303	EÝERLENMEK	i.	325. Oba daşyndaky depe, Eýerlenen ata meňzär (TDDS:365).
304	gabyz bolmak	f.	326. Söz bilen için açyp, Gabz olup dolan, köňlüm, Jan pany, jahan pany, Köpene çolan, köňlüm (TDDS:379).
305	GADYRDAN	s.	327. Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme, Barsaň depesine täç eder seni (TDDS:381).
306	Gahba pelek	f.	328. Gahba pelek awy salar, Kimden alar, kime berer (TDDS:383).
307	GAJAR	at	329. Uçarda gajara, pile, gulana, Ýedi ýüz ýaşaman ölmek ýaraşmaz (TDDS:383).
308	GALA	at	330. Gala-gala, şäher-şäher sökem Ýusup diýe-diýe (TDDS:384).
309	GALAMGAŞ	at	331. Bir peri sallanyp seýle çykypdyr, Gamza bilen galamgaşyn kakypdyr (TDDS:384).
310	GALAN-GAÇAN	s.	332. Galan-gaçan bolsa öňüne biýrler, Yssyg-ýyly bolmaz, “şuny iý” diýrler (TDDS:384).
311	GALBIR	at	333. Akmaga iç berip, syryň paş etme, Galbirde suw durmaz, gözemek bilen (TDDS:385).
312	GALLAÇLYK	at	334. Ýigide gallaçlyk külli aýypdyr, Her ýan gezer, bilmez eder işini (TDDS:388).
313	GALMAK	i.	335. Arwananyň ýükj galmaz, Ýola girseň ner biläni (TDDS:388).
314	GALP	s. at	336. Adamzatdan çykar adamlyk ysy, Galp adamyň basym biliner misi (TDDS:389).

315	GALYŇ II	at	337. Gyz alynar galyň bilen, Adam solar zulum bilen, Nesibedir, ölüm bilen Dynar teşwüşden, dogrusy (TDDS:390).
316	GAM	at	338. Bilbiller mest bolsun, älem aýylsyn, Gaýgylyar dep bolsun, gamlar sowulsyn (TDDS:391).
317	Gamçysyndan dammak	gan f.	339. Zalymlar mazluma syrtyň gabardyp, Gamçysyndan ganlar dama başlady (TDDS:392).
318	GAM-GUSSA	at	340. Misgin düşen Magtymguly eňremez, Ýüreginden gam-gussalar dep bolsa (TDDS:392).
319	Gan aglamak (ýyglamak, eňremek)	f.	341. Gardaşlar, syrdaşlar, ýakynlar, ýatlar, Gara geýip, gan ýyglaşdy diýdiler (TDDS:393).
320	GANLY	s.	342. Ganly bolsa, geç ganyndan, Bir garyp myhman ýigide (TDDS:395-396).
321	GAPYL	s.	343. Ganymat bil, gapyl adam pursaty, Murda dek uzanyň ýatyjy bolma (TDDS:400).
322	GAPYŞMAK	i.	344. Garga salsaň tugun bilen depişer, Haýbatyndan daglar-daşlar gapyşar (TDDS:400).
323	GARA	s. at	345. Ýagşy derde düşer, aglar ýamana, Namart gara görse, geler amana (TDDS:400).
324	Gara gün	f.	346. Ak puly saklarlar gara gün üçin (TDDS:401).
325	GARAW	at	347. Garaw bardyr ýersiz urlan taýakda (TDDS:406).
326	GARDAŞ	at	348. Yrak bolma gadyryň bilen gardaşdan, Her iş tutsaň, ol guwanar ýanyndan (TDDS:407).
327	GARKYLDAŞMAK	i.	349. Garkyldaşyp gezen hoş owaz bilen, Ýaşylbaş sonalar köle myhmandyr (TDDS:409).
328	garra bolmak	f.	350. Galmamyş bu köne dünýä Rüstem ile Zalyňa, Garra bolma iki günlük ýygüçgi malyňa (TDDS:410).
329	GARRYLYK	at	351. Ýigitlik bossandyr, garrylyk – hazan, Bossany hazanga satyjy bolma (TDDS:410).
330	GARTAŞMAK	i.	352. Namys üçin gartaşan är, Ýigdelipdir, gör, daýandy (TDDS:411).
331	GAŞ II	at	353. Ýüwrük ýetmez uzagyna, Düşdüm pelek duzagyna, Meňli gyzyň ýüzüginde, Gaşlar goýsam kümüş bile (Magtymguly (TDDS:414)).
332	GATYŞMAK	i.	354. Jahyllykda çar tarapa atyşan, Bilmezlikde ham işlere gatyşan (TDDS:417).
333	GAÝDYP	h.	355. Magtymguly, ol menzile, diýara, Giren gaýdyp çyka bilmez kenara (TDDS:419).
334	GAÝGY	at	356. Magtymguly, elli ýaşyň, Gamdyr, gaýgydyr, syrdaşyň (TDDS:419).

335	GAÝGY-HASRAT	at	357. Çeker boldum gaýgy-hasrat, Başymdan gitmedi pyrkat (TDDS:419).
336	GAÝNAMAK	i.	358. Yşk derýasy doldy, daşdy, gaýnady, Tãze hyruç eýläp, gyzmaly boldum (TDDS:422).
337	Gaýra ýaşamak	f.	359. Magtymguly gaýra ýaşar, Mert ärden hany bolmasa (TDDS:422).
338	GAÝRY	s.	360. Özüňden egsik bir gaýry namardyň, Hyzmatynda gulluk ediji bolma (TDDS:422).
339	GAÝRYLMAZLYK	ia.	361. Mertden dileg eden namut öwrülmez, Namarda düşen iş hergiz gaýrylmaz (TDDS:422).
340	GAZ	at	362. Ýaşylbaş sonalar, gazlar garkyldar, Haly harap düşer köli bolmasa (TDDS:425).
341	GAZA	at	363. Görüň bu zemini tomaşa kylar, Rahat gaza başlar, huw sesin aňsa (TDDS:426).
342	GAZAPLANMAK	i.	364. Peleň gazaplanyp ursa haýbatyn, Dura bilmez, bars nedir, gurt nedir (TDDS:426).
343	GAZDYRMAK	i.	365. Her kim öz adyna möhür gazdyrar, ýazylan takdyry kimse bozdurar? (TDDS:427).
344	GEDAÝ	at	366. Malyny küýseme berimsiz baýyň, Il gezdikçe gözi doýmaz gedäýň (TDDS:429).
345	GEDEM	s.	367. Ne tama bar çakyr ißen gedemden, Buzahor ýagşyny, ýasy näbilsin? (TDDS:430).
346	GENDE	s. at	368. Ýaby aýdar: “Men gende, Üstüme münen bende, Azabym köpdür günde, Günüm arman içinde” (TDDS:432-433).
347	GER	b.	369. Magtymguly, ger doýursaň bir aýy, Mälimdir tapar sen bu ýerde hajy (TDDS:436).
348	GERÇEK	at	370. Müňkür olma, gerçek işdir, eýlärler (TDDS:436). 371. Gerçeklere duş bolsam (TDDS:436).
349	GERDIŞ	at	372. Aýlandy gerdişler, ýetdi döwranlar (TDDS:436).
350	Gerdiş-i çarh (gerdişi-çarh)	f.	373. Ýaranlar, gerdiş-i çarhyň elinden, Bu meniň ýüregim para-paradyr (TDDS:436).
351	GEZ III	h.	374. Şu gez ibereseň, köňlüm hoş olmaz (TDDS:439).
352	GEZENMEK	i.	375. Ne parahat ýatyr sen el-aýagyň uzadyp, Ajal ýatyr keyniňde, okun-ýayyn gezenip (TDDS:440).
353	GÄLEBAN	at	376. Gäleban arbapga dönüp, bolmuş arbaplar emir (TDDS:441).
354	GÄW	at	377. gäw bolar maly Gürgeniň (TDDS:442)
355	GÄWBAN	at	378. Gäwban ogly doňuz bile it oýnar (TDDS:442).
356	GITMEK	i.	379. Bidöwletden döwlet gider (TDDS:446).

357	GIZLEMEK	i.	380. Mert çykar myhmana güler ýüz bilen, Namart özün gizlär, myhman ýoluksa (TDDS:447).
358	Goç ýigit	f.	381. Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir (TDDS:447).
359	GOJALMAK	i.	382. Gojaldykça gider süňňüň kuwwaty, Ýigitligiň zory dyza myhmandyr (TDDS:448).
360	GORGAN	at	383. Gorganly daglar görner (TDDS:455).
361	GORS	at	384. Isgender gorsudyr, döwülmez, synmaz (TDDS:456).
362	GÖR	at	385. Hasratly ömür sürenden, ýatmak ýegdir gör biläni (TDDS:471).
363	GÖRMEK	i.	386. Bent bolupdyr gören gözler, Syýa bolmuş gözler ýüzler (TDDS:473).
364	GÖRÜM	at	387. Baýlarynda sahatat ýok, berim ýok, Ýigidiňde göreldä ýok, görüm ýok (TDDS:474).
365	GÖRÜSTAN	at	388. Hezreti Isgender, kany Süleýman, Ahyrynda boldy jaýy görüstan (TDDS:474).
366	GÖWEÇ	at	389. Belent daglar, beýikligiňe buýsanma, Göweçde suw bolan zer dek bolar sen (TDDS:476).
367	GÖWHER	at	390. Göwher daşy ýüzük etseň, mis bilen, Gymmaty egsilmez hormat ýagşydyr (TDDS:476).
368	GÖZEL	s.	391. Gözel alsaň aryflara gulak goý, Syratyn sözleýir ýagşy syn bilen (TDDS:482).
369	GÖZGI	at	392. Köňül gözgüsine ýaryň adyny, Suratkeşlik edip çyzmaly boldum (TDDS:483).
370	GÖZLEMEK	i.	393. It gözlemez, pişik bakmaz, Saçak ýazylmagan ýerde (TDDS:484).
371	GUL	at	394. Bendige etme hyýanat, Barça gul taňryga raýat (TDDS:487).
			395. Aýdyň ol ýarymga meniň, zyndan içre bolganyň, Saçlaryny saldaýyp, kylsyn azat men guluny (TDDS:487).
372	Gulagyny tutmazlyk	f.	396. Ilim-günüm, ýakyn özel gardaşym, Nije zar eýleşem, gulagyn tutmaz (TDDS:488).
373	Gulak goýmak	f.	397. Adam bolsaň gulak goýgul öwüde, Alymlar ýanynda söhbet ýagşydyr (TDDS:488).
374	GULATY	at	398. Gulatynyň saýasyndan bolandan, Bürgüt penjesinde galan ýagşydyr (TDDS:489).
375	GUMRY	at	399. Gumrular owaz bilen, Tawus işi näz bilen, Kaknus guş müň saz bilen, Şol Hindistan içinde (TDDS:491).
376	GUNDALMAK	i.	400. Dokuz aýy ötürüp, inip jahana geldiň, Emip ene süýdüni, gundalyp dona geldiň (TDDS:492).

377	GURY	s.	401. Ekseň bar getirmez, ol gury söwüt, Akylsyz nadanlar almaz hiç öwüt (TDDS:497).
378	GURY II	s.	402. Magtymguly, sözün bilene sözdür, Bilmedik adama gury owazdyr (TDDS:497).
379	GUÝRUKSYZ	s.	403. Söz manysy aňmaz adam, Bir guýruksyz ite meňzär (TDDS:501).
380	GÜMAN	at	404. Müňküre bilin baglanyň, Könlünden güman gitmezmiş (TDDS:506). 405. Bu dem ganymatdyr, neçün bilmezmen, Çyksa dem girmesi güman görüner (TDDS:506).
381	GÜMRA	s.	406. Magtymguly, boýun goýgun bu emre, Mala meşgul bolup, ýatmagyn gümra (TDDS:507).
382	GÜNDE-GÜNDE	h.	407. Gözel bardyr günde-günde görmeli, Şol gözeliň syýa zülpün örmeli (TDDS:508).
383	GÜRBE	at	408. Gaplaň güýçden galar, döner gurt gürbä (TDDS:511).
384	GÜRLEMEK	i.	409. Gaplaň gürlär çay içinde, Gurçuk ýörär laý içinde (TDDS:512).
385	GÜSBENT	at	410. Boz güsbent, gyr ýylky, gara gäwmişli, Argaly, gäw bolar maly Gürgeniň (TDDS:514).
386	GYMMAT	at	411. Göwher daşyn ýüzük etseň mis bile, Gymmaty egsilmez, hormat ýagşydyr (TDDS:522).
387	HAÇ	at	412. Ýykylanyň bagry ýerden galmazmy? Haç baran gelmezmi, aglan gülmezmi?! (TDDS:537). 413. Magtymguly, ger doýursaň bir ajy, Mälimdir, tapar sen bu ýerde hajy (TDDS:537).
388	HALKA	at	414. Mejlis halkasyny gurmaň beýle az, Adam köpdür, ulug gurgul – diýdiler (TDDS:542).
389	HAM	at	415. Jahyllykda çar tarapa atyşan, Bilmezlikde ham işlere gatyşan (TDDS:544).
390	HANA	at	416. Ahyr boljagyň şudur, Teniň ýer bilen ýatsa, Işik, tüýnügi ýokdur, Garaňky hana geldiň (TDDS:546).
391	HAP	at	417. Magtymguly, hoş hap içre ýatyrdym, Emrine uçradym, iman getirdim (TDDS:547).
392	Har bolmak	f.	418. Zalymlar har bolar, galar aýakda (TDDS:548).
393	Haram iýmek	f.	419. Parhyny aňlamaý haram iýer sen (TDDS:548).
394	HARAMHOR	s.	420. Tagamda tabakdaş bolma, Üflis, haramhor biläni (TDDS:548).
395	HARAZMAN	at	421. Harazman eline düşse algyr baz, Ganatdan aýrylar, gadryn näbilsin (TDDS:549).

396	HARY-ZAR	s.	422.	Adam ogly gelip pany jahana, Peleğiň golundan hary-zar bolduň (TDDS:552).
397	HAŞHAŞ	at	423.	Ömrüň ahyr bolup, dolsa peýmana, Haşhaşyň samany başy syndyrar (TDDS:555).
398	HAÝWAN	at	424.	Magtymguly, haýwan bilse balasyn, Ynsan bagryn duzlamaýan bolarmy? (TDDS:560).
399	HAÝÝAT	at	425.	Magny bazarynda haýýata döndüm, Şirin gazal donun biçdim, ýaranlar (TDDS:561).
400	Hazan oky	f.	426.	Hazan okun taýýar eden bu jahan, Gözüň ýumup, her ýan atyp baradyr (TDDS:561).
401	Hazan urmak	f.	427.	Hazan ursa, solar açylan güller (TDDS:561).
402	HEMDEM	at	428.	Akyl olsaň, ýagşylara hemdem bol, Akmak özüň nadan bile ýar eýläň (TDDS:564).
403	HERNE	ç.	429.	Magtymguly, syn gerekdir gözele, Herne kysmat bolsa, tartar ezele (TDDS:567).
404	HESIP	at	430.	Magtymguly, bardyr demiň hesibi, Ir, giç ýeter her bendäniň nesibi (TDDS:567).
405	HEZAR	san	431.	Hezar mukamly bilbil (TDDS:568).
406	HIJRAN	at	432.	Serwi daragt boýly peri, Seni hijran örtedi (TDDS:570).
407	HOŞ	s.	433.	Öňüň gara, zyň gözle, Hoş sözüň diý, gahryň gizle (TDDS:576).
408	HOŞWAGT	h.	434.	Jany jennet içre, gökde şat gezer, Ýerde hoşwagt ýatar, posty atamyň (TDDS:578).
409	HOWALY	s.	435.	Bilbil hüjüm eýläň howaly baglar, Bilbil senden geçer, pygan eglenmez (TDDS:578).
410	HOZ	at	436.	Hozuň daş gabygyn, gülälele suwun, Garyp saça çalsaň, gara reň bolar (TDDS:581).
411	HÖŞK	s.	437.	Niçeler, hesretde tapyp höşk nany, Bir lezzetli tagam dişine degmez (TDDS:583).
412	HUDA	at	438.	El uzatma köp pisada, ýör hudadan howp edip (TDDS:585).
413	HUK II	at	439.	Gybatkeş suraty doňuz-u hukdur, Garny ýere deger, gözleri gökdür (TDDS:585).
414	HULK	at	440.	Akylly är mesgen tutmaz, Hulky söýülmegeň ýerde (TDDS:585).
415	HUM	at	441.	Humlar jam boldular, jamlar hum boldy (TDDS:585).
416	HUMARLY	s.	442.	Saňa çykyp, kylsa seýran, Neşeli, humarly dağlar (TDDS:586).
417	HUNDAR	s.	443.	Pelek asman galyp, perwan eýleýir, Hundar gülüp bakar, jan sesin aňsa (TDDS:586).

418	HURŞYT	at	444. Gije-ýu gündizge berip nemaýyş, Hurşyt ile mahy-taban ýaratdy (TDDS:586).
419	Huruş eýlemek	f.	445. Yşk derýasy doldy, daşdy, gaýnady, Täze huruş eýläp, gyzmaly boldum (TDDS:586).
420	Huruşa gelmek	f.	446. Jan huruşa geldi, gaýnap-joşmadym, Ýüregim möwç urdy, dolup-daşmadym (TDDS:586).
421	HUŞ	at	447. Ýüregim joş berse, aklým jem bolar, Pikir basar, gaýgy huş ýandyrar (TDDS:587).
422	huw hak	f.	448. “Huw hak” diýip çykdy alty pyýada, “Adam imdi geler”, durgun diýdiler (TDDS:587).
423	HÜŇKÄR	at	449. Köňüller köşgünde hyýalyň hany, Öwladý hüňkäre meňzär hökümlü (TDDS:589)
424	HÜTHÜT	at	450. Hüthüt aýdar: “Ilçiyem!”, Süleýmana sawçyýam! (TDDS:590) 451. Hüthüt kimin Pereňden Çyn-Maçyna bardygym, Efsun okyp, hüthütüni inderdigim bilmezmiň (TDDS:590)
425	HYJALAT	at	452. Hyjalatda goýmagyn ýagşy-ýaman içinde (TDDS:591)
426	Hyrç etmek	f.	453. Girdim бага bütün dünýä harç edip, Bakdym güle, arman bilen hyrç edip (TDDS:594).
427	HYRUÇ	at	454. Yşk derýasy doldy, daşdy, gaýnady, Täze hyruç eýläp, gyzmaly boldum (TDDS:595).
428	Iba eýlemek	f.	455. Aşyklyk şeraby şeýhni mest kylyp, Şeýh taňrydan gorkup, iba eýledi (TDDS:597).
429	IBLIS	at	456. Çyn ärler iblisiň ýoluna gitmez (TDDS:598).
430	IÇRE	k.	457. Il-günüme bağş etdim Zyban içre asaly (TDDS:601).
431	IG	s.	458. Molla boldy her ön ýeten nadanlar, Igi, guly hoja çata başlady (TDDS:603).
432	IL	at	459. Mert ogludyr, ile ýazar desterhan, Dogry söz üstünde berer şirin jan (TDDS:607).
433	Il bolmak	f.	460. Ýagşy söze uçar guşlar il bolar, Ýaman söze peşe güýji pil bolar (TDDS:607).
434	ILGÖZLÜGIN	h.	461. Ilgözlügin yüz ýyl tagat kylandan, Ýagşydyr bir säher gözden ýaş gelse (TDDS:608).
435	IMAN	at	462. Imanym ýoldaş bolsa, Barsam, Kábäni görsem (TDDS:610).
436	IMDI	h.	463. Magtymguly, imdi özüňni gözle, Ýagşyny taryplap, ýamany düzle (TDDS:610).
437	IMES	k.	464. Magtymguly, baş gün eşret sürmäge, Jaý imesdir eglenmäge, durmaga (TDDS:610)

438	ISIM	at	465. Ismim düşdi ilden-ile, Nagyş ederler dilden-dile (TDDS:617)..
439	ISTEMEK	i.	466. Istese deň-duşlar başa altyn täç, Pakyryk mülkünde maňa bergin paç (TDDS:617).
440	IŞ	at	467. Işň düşende bir merde, Ýaman günde gala bolar (TDDS:617). 468. Bäş ýylda bir kitap eden işimiz (TDDS:617). 469. Iki dostuň arasynda, ýaman-ýowuz iş olmasyn (TDDS:617).
441	IŞME II	at	470. Saçbagyň ujunyň simdir işmesi (TDDS:620).
442	Iýen degmezlik	nanyna	471. Gözel bardyr dünýä malyn iýdirseň, Bardyr gözel iýen nanyna degmez (TDDS:622).
443	JAHAN	at	472. Seýl edeliň bu jahana, Jahanda näler görüner (TDDS:624).
444	JAHYLLYK	at	473. Jahyllygyň joşy çykdy başymdan, Men ol joşdan haly bolup galyp men (TDDS:625).
445	JALATAÝ	at	474. Ýörseňiz-de gulak, dilsiz gün bolup, Şah-u gedäý, ýa jalataý şum bolup (TDDS:625).
446	Jan-jigeriň eremek	f.	475. Eredi janym-jigerim, görgül, tende ýara ýok (TDDS:627).
447	Jaý etmek	f.	476. Namaz bile baş işiňni jaý etgin, Toprak bile öz köňlüňni taý etgin (TDDS:630).
448	Jebir etmek	f.	477. Munda jebir etgen kişi, ol gün bolmaz rusyýa (TDDS:632).
449	JELLAT	at	478. Goç ýigidiň pis aýaly Janyna jellat görüner (TDDS:633). 479. Gözleriň jellatdyr, tilleriň aýýar (TDDS:633).
450	Sahyp jemal	f.	480. Meniň sahyp jemalymny gördüňmi? (TDDS:633).
451	JENNET	at	481. Jany jennet içre, gökde şat gezer, Ýerde hoşwagt ýatar posty atamyň (TDDS:634).
452	JEN	at	482. Göreşde ýykylyp, jeňde ýeňilen, Içi doly namys bilen ar bolar (TDDS:634). 483. Obada jeň tapsa, sansyz bidöwlet, Mert oglunyň depesinde muş döker (TDDS:634).
453	Jepa çekmek	f.	484. Mert gerek jepa çekmäge, At gerek dere sökmäge (TDDS:635).
454	JEPA-JEBIR	at	485. Magtymguly çekseň jepa-jebir, bil, Hudaga hoş geler şükür-sabyr, bil (TDDS:635).
455	JEREN	at	486. Bir jeren aldyrsa, elden owlagyn, Mäleý-mäleý gözlemeýen bolarmy? (TDDS:635).
456	JESET	at	487. Talwas urup jesetde jan, Çyksam diýer ýara lazym (TDDS:635).
457	JIGER	at	488. Magtymguly zar aglaýyp, Jigerim nara daglaýyp, Ol Meňli ýarym çaglaýyp,

			Her gün çekdi efgan pyrak (TDDS:637).
458	JISIM	at	489. Her akmaga saçma derdiň, sözüňni, Hasrat ody jismiň ýakança bolmaz (TDDS:639).
459	JOJUK	at	490. Bir güýçli duşmana duşsa mekejin, Jojugyny gizlemeýen bolarmy? (TDDS:640).
460	Joş bermek	f.	491. Ýüregim joş berse, aklym jem bolsa, Pikir basar, gaýgy huşy ýandyrar (TDDS:642).
461	JÖW	at	492. Agyr baha älemni alty jöwge almazmen, Dost kaýsy, duşman kaýsy, parhyn ede bilmezmen (TDDS:644).
462	jöwlan urmak	f.	493. Jan hem jöwlan urar çykмага tenden (TDDS:644).
463	JÖWŞEN	at	494. Jüpbe, jöwşen, zere-sowut, Keserli gylyç, arap at (TDDS:644).
464	JUGRA	s.	495. Eýa dilber, jemalyňda jugra hallar mesgeni, Zybanynda şeker ezgen, dahanda ballar mesgeni (TDDS:644).
465	JURGA	at	496. Bir jurgadan kyrk aşyk gandyrdygym bilmezmiň? (TDDS:645).
466	Jünbüş eýlemek	f.	497. Zemin jünbüş eýläp, oldy lertzana, Çöller-düzler çeke bilmez bu derdi (TDDS:647).
467	JÜPBE	at	498. Ussa Jepbar işi, senjap jüpbesi, Yspyhanda gurlan ýaýy gözeli sen (TDDS:647).
468	JÜRÜM	at	499. Jürümim çoh bolsa, keremiň kändir, Bagyşlasaň neýlär ýarym, ýa jepbar! (TDDS:648).
469	Kanagat etmezlik	f.	500. Öz ryzkyna hiç kanagat etmedik, Gözün diker, kişi aşyna zar bolar (TDDS II:12).
470	KARAR II	at	501. Goldan aldyň kararymy, Gelip sen nägehän, pyrak (TDDS II:14).
471	KARY II	at	502. Agsak aýra düşse, agaçsyz galsa, Ýol aňlamaz kary hemrasyz bolsa (TDDS II:14).
472	KAŞ	at	503. Hoş mylaýym boluň, kem suhan olmaň, Menden zynhar, iliň bilen kaş bolmaň! (TDDS II:15).
473	KAT(D)	at	504. Magtymguly, ýok bu sözüň hatasy, Pelek elip katdym duta eýledi (TDDS II:15).
474	KAÝSY	ç.	505. Dost kaýsy, duşman kaýsy, Parhyn edip bilmez men (TDDS II:15).
475	Kebab etmek	f.	506. Jismim kebab etmiş aýralyk ody, Ýürekler gan bolup, gözde ýaş galdy (TDDS II:16).
476	KELAMYLLA	at	507. Kelamylla açyp, ykbal garanlar, Tapmady derdine derman, Çowdur han (TDDS II:18).
477	KELÇIK	s.	508. Eger bolsun diýseň ýeňil agyrlar, Kelçik sözläp agyrtmagyl bagyrlar (TDDS II:18).

478	KELPEŇ	s.	509.	Kelpeňe syr aýtsaň, içde ýatyrmaz, Syrda şolma, ýyrak eýle özüňni (TDDS II:20).
479	KELPEZE	at	510.	Bedasyl götermez baş gün mesligi, Kelpezä ýutdurmaz azdar maslygy (TDDS II:20).
480	KEM	s.	511.	Habar alsaň birekden, Özün kem saýmaz döwden (TDDS II:20).
481	KEMAL	at	512.	Kemlik eýle, kemal bar, Menlik etme, zowal bar (TDDS II:20).
482	KEMALLY	s.	513.	Bir ýar bergil etli-ganly, Dil bilen, akly kemally (TDDS II:21).
483	KEMAN	at	514.	Kirpikleri okdur, gaşy kemandyr (TDDS II:21).
484	KEMÇINLIK	at	515.	Kemçinlik eýleýip, ýygan puluny, Düzedip özüne daka başlady (TDDS II:21).
485	KEMENT	at	516.	Döwletim boýnuma gyl kement atmyş (TDDS II:21).
486	KENAR	at	517.	Akly barlar tartdy özün kenara, Garyp düşüp galdy çykmaz azara (TDDS II:23).
487	KER	s.	518.	Ker bilen hylwat söz gurma, Ýola girme kör biläni (TDDS II:24).
488	KES	ç.	519.	Içer bolsa her kes şerap, Galarmyş huşdan, dogrusy (TDDS II:26).
489	Kesek atmak	f.	520.	Rehimsiz zalymlar bagry daş bolar, Barar ýere kesek atyjy bolma (TDDS II:27).
490	KESGIN-KESGIN	s.	521.	Kesgin-kesgin ýoluň geçer (TDDS II:28).
491	KEŞDI	at	522.	Ýigitlik paslyny gyşa ýetirdim, Kämilik keşdisin derýa batyrdym (TDDS II:30).
492	keşt eýlemek	f.	523.	Keşt eýledim, gezdim yşkyň dagyndan, Ne beladyr, kimse çeker bu derdi? (TDDS II:30).
493	KETHUDALYK	at	524.	Kethudalyk endişesin, Kylaýyn diýseň, öýlengin (TDDS II:30).
494	KÄBE	at	525.	Alty aýlyk ýola – Käbä gidenler, Hajy bolup geldi, bular gelmedi (TDDS II:33).
495	KÄKIL	at	526.	Bir bedew hanazat bolar syýaksyz, Guýrugy, käkili, ýaly bolmasa (TDDS II:33)
496	KÄKILIK	at	527.	Bir käkilik aldyrsa körpe balasyn, Saýraý-saýraý yzlamaýan bolarmy? (TDDS II:33)
497	KÄMILLIK	at	528.	Gaýda-gaýda oglanlygyň raýyndan, Ýetip geldim kämiligiň paýyndan (TDDS II:33)
498	KÄŞKI	k.	529.	Käşki adam bu dünýäge gelmese, Gelenden soň ömür sürse, ölmese (TDDS II:34)
499	KI	b.	530.	Magtymguly aýdar: sözlerim hakdyr, Emma ki hak söze ten beren ýokdur (TDDS II:36).

500	KIBI	k.	531. Hâkim bolsaň halky Gün kibi çoygul, Akarda suw, ýa öserde ýel bolgul (TDDS II:36).
501	KIM	ç.	532. Eý ýaranlar, kim ýetişer dadyma? Başym çykmaz ne gowgaýa sataşdym (TDDS II:37). 533. Kim nan tapmaz iýmäge, Kim ýer tapmaz goýmaga (TDDS II:37). 534. Ejiz menem, senden özge kimim bar, Öz beren janyňa jebr etme, Jepbar (TDDS II:37).
502	KIMSE	ç.	535. Kimse aglar, kimse güler, Gün çykar çäşden, dogrusy (TDDS II:38).
503	KIŞI	at	536. Öz ryzkyna hiç kanagat etmedik, Gözün diker, kişi aşyna zar bolar (TDDS II:40).
504	KIŞMIR	at	537. Jan howpundan bolar akyly haýran, Ýylan kişmir görse öler bigüman (TDDS II:40).
505	Kitap açmak	f.	538. Kitap açyp, ança dine duş bolup, Yslam haýsy, gurhan haýsy, bilmedim (TDDS II:41).
506	KIZ	at	539. Adam bardyr, körpe ýanyn agyrdar, Adam bardyr, şal, kiz ýanyna degmez (TDDS II:41).
507	KOÝ	at	540. Mertler jeñde, toý içinde, Aç börüler koý içinde (TDDS II:43).
508	KÖLE	at	541. Huda buýrugyndan aýrylan juwan, Oýnaşyndan haram köle getirmiş (TDDS II:45).
509	KÖRPE II	at	542. Adam bardyr, körpe ýanyn agyrdar, Adam bardyr, şal, kiz ýanyna degmez (TDDS II:50).
510	KÖŞE	at	543. Her köşede nyýaz ornun gizlegin (TDDS II:51).
511	KÖŞEK	at	544. Akmaýa aldyrsa elden köşegin, Bagryn bozup, bozlamaýan bolarmy? (TDDS II:51).
512	KÖWRE	at	545. Ol köwre güzere nije düşüp sen (TDDS II:53).
513	KÖÝ	at	546. Günde ýüz köý geler-geçer bu başa, Agyrtma, sözümi ýykmagyl, oglum (TDDS II:54).
514	KÜLLI	s.	547. Külli gözelleriň hany (TDDS II:57).
515	KÜLPET	at	548. Garrylyk ýetişdi müň külpet bilen, Mizan ýetdi, hazan geldi, gys galdy (TDDS II:57).
516	KÜMMET	at	549. Janyň barlygynda haýyr gazansaň, Rahat ýatjak ýeriň - kümmet ýagşydyr (TDDS II:58).
517	KÜNÇ	at	550. Dünýäniň dört künjün çekip oturmys (TDDS II:58).
518	KÜNDE II	at	551. Zynjyr, künde bilen saklarlar seni (TDDS II:58).
519	KÜNDELEMEK	i.	552. Ýa kündeläp, meni çaya salar sen (TDDS II:58).

520	Künt etmek	f.	553. Mydam ah çekersiň, zehin künt eder, Gündizki hyýalyň gündiz düş bolar (TDDS II:58-59).
521	KÜREN	s.	554. Namart çasyr, küren ile baş bolsa, Aýbyn açar öz ilinden daş galsa (TDDS II:59).
522	KÜRRE	at	555. Kürresi elinden gitse eşegiň, Telmirip dört ýana gözlär uşagyn (TDDS II:60).
523	KYLMAK	i.	556. Gargyşym daşlarny mum deý erider, Pür-pudak ýáradar alkyş kylanym (TDDS II:62).
524	KYLU-KAL	at	557. Her kişiniň iki bolsa aýaly, Gije-gündiz işi kylu-kal bolar (TDDS II:62).
525	KYRK	san	558. Gulzумы gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Eger ki meýl etse, ýar bizim sary (TDDS II:63).
526	KYÝAMAT	at	559. Magtymguly aýdar, geler şu işler, Kyýamat gün gullar görse gerekdir (TDDS II:63).
527	LAÇYN	at	560. Garry güýçden galar, ýigitler huşdan, Saýyat awdan galar, laçynlar guşdan (TDDS II:64).
528	LAGYL	at	561. Deken käni, Jahangiriň almazy, Badahşan magdany – lagly siziňdir (TDDS II:64).
529	Lagly-leb	f.	562. Eý lagly-lebi göwher (TDDS II:64).
530	LAGNAT	at	563. Ýow günü gaýrata gatlan, Lagnat goýma riş üstünde (TDDS II:64).
531	LAGNATKERDE	s.	564. Ýagşy oguldan rahmet arygy akar, Lagnatkerde ogul boldy, bolmady (TDDS II:64).
532	LAGNATY	s.	565. Magtymguly, ýigit dogsa lagnaty, Möhümiň bitirmez, goýar minneti (TDDS II:64).
533	LAKGY	s.	566. Bir lakgy çasyrar ol küren ili (TDDS II:65).
534	Lap etmek	f.	567. Çöl ýerde göwre galdyрма, Ol-da hoşdur, syr bildirme, Lap edip, dahan doldurma, Jeň nan degil diş üstünde (TDDS II:66).
535	LAÝ	at	568. Al şeraba el uzatdym, emendim, Durusyn içmişler, laýa sataşdym (TDDS II:67).
536	Laýa batmak	f.	569. Ömür saly laýa batar, Günbe-günden derdi artar (TDDS II:67).
537	LEB	at	570. Lebi şeker, agzy gunça, Ol zülpi tardan aýryldym (TDDS II:68).
538	LEMMER-LEMMER	s.	571. Lemmer-lemmer möwç uran, Ol derýalar galmazlar (TDDS II:69).
539	lerzana gelmek	f.	572. Zemin jünbüş eýläp, geldi lerzana Gopup çaganyň ýüregi, ýaş süňni lerzana geldi (TDDS II:69).
540	LEÝMUN	at	573. Narynjy, turunjy, leýmun, almalar, Bir abadan бага düşdüm, ýaranlar (TDDS II:70).

541	LEZZET	at	574. Togsan dürli tagam bolsa gaşynda, Ne lezzet içinde duz hem bolmasa (TDDS II:70).
542	LÄHEÑ	at	575. Gämige labyrdyr, derýa läheñdir (TDDS II:70).
543	LÄLE II	at	576. Açyldy zemin lälesi, Üşbu dünýä reýhan bu gün (TDDS II:70).
544	LÄŞ	at	577. Magtymguly, jan myhmandyr, göwre – läş (TDDS II:70).
545	LUKMA	at	578. Halal lukma ýagtylyk biýr gözlere (TDDS II:73).
546	LUKMAN	at	579. Tapsam, başym gurban bolsun mertlere, Lukman çäre tapsyn gelen dertlere (TDDS II:73).
547	lutf etmek (eýlemek)	f.	580. Dessury-zaman budur, mazlumlara lutf etgil (TDDS II:74).
548	Luw ýyly	f.	581. Altmyş ýaşda nowruz günü luw ýyly, Turdy ajal, ýolun tutdy atamyň (TDDS II:74).
549	MAGRUR	s.	582. Magrur olup, gezme ömrüň gülüne, Saralar sen bir gün hazan ýeline (TDDS II:76).
			583. Magrur olma pany dünýä, Gezekli nobata meñzär (TDDS II:76).
550	MAGŞAR	at	584. Magşar günü bolmasaň sen maňa dalda, Ýa reb, niçik bolar halym şo günde (TDDS II:76).
551	MAGTAMAK	i.	585. Haryň işi hardyr, dostlar, Müň magtasaň, atça bolmaz (TDDS II:76).
552	MAH	at	586. Arzymny diňlemez şahym, Batdy asmandaky mahym (TDDS II:76).
553	MAHBUP	at	587. Ýigidiň maksady: mabhup, ýarag, at, Il derdine namys getir bigaýrat (TDDS II:77).
554	MAHLUK	at	588. Dünýä gadryn bilmez nadan mahluk men, Akly gidip, başlar aglar halyma (TDDS II:77).
555	MAL II	at	589. Goç ýigit mal tapsa, hümmeti artar, Namart peýda tapsa, köňlün dar eýlär (TDDS II:78).
556	MALLANMAK	i.	590. Pakyra aşna ýat bolar, Mallansa, ýat ýara döner (TDDS II:78).
557	MALSYZLYK	at	591. Ýigitlere malsyzlygy, Hudaýym aýalsyzlygy, Görkezmesin musulmana (TDDS II:79).
558	MANY	at	592. Aňlabilmez söz manysyn seçmegem (TDDS II:79).
559	MAÑLAÝ	at	593. Mañlaýy bir garyş, bolsun at ýüzli, Tawus guş simaly, ütelgi gözli (TDDS II:80).
560	MARGIR	at	594. Aşyk ýansa ol ýar üçin, Margir ýörse şamar üçin, Ýigitler namys-ar üçin, Ata çykar merdanadyr (TDDS II:81).
561	MASLYK	at	595. Kelpezä ýuwutdyrmaz aždar maslygy (TDDS II:82).

562	mat bolmak	f.	596. Magtymguly zar aglapdyr mat bolup, Kayda watan tutduň, gardaş Abdylly (TDDS II:83).
563	MAZALY	s.	597. Lebleri şekerden mazaly geldi (TDDS II:86).
564	MAZLUM	at	598. Dessury-zaman budur, mazlumlara lutf etgil (TDDS II:86).
565	MEJAL	at	599. Gelene garşy çyk, bolsa mejalyň, Ýagşy tutawergil niýetiň-päliň! (TDDS II:87).
566	MEJLIS	at	600. Magtymguly aýdar, ýigitler başy, Mejlisde köp bolar onuň syrdaşy (TDDS II:88).
567	MEJNUN	s.	601. Haýran, mejnun bolup çyksam çöllere, Baryp mesgen tutsam sizi, daglar, heý (TDDS II:88).
568	MEKEJIN	at	602. Bir güýçli duşmana duşsa mekejin, Jojugyny gizlemeýen bolarmy? (TDDS II:88).
569	MELEK	at	603. Ýarysy melekden, ýarysy jyndan, Müjewürsiz bolmaz üsti atamyň (TDDS II:89).
570	Men-menlik (etmek)	satmak f.	604. Owal akan ýerden akarmyş aryk, Men-menlik edeniň tanapy çüýrük (TDDS II:90). 605. Ahry bolar sen ýerge barabar, Köňlünde men-menlik satyjy bolma (TDDS II:90).
571	MENZILGÄH	at	606. Menzilgähi bagy-bossan, Almaly nardan aýryldym (TDDS II:90).
572	MERHEMET	at	607. Bir dileg eýleseň, möhümiň bitmez, Dostuň yhlas bilen merhemet etmez (TDDS II:91).
573	MERJEN	at	608. Ýa ýakutmyň, ýa merjenmiň, dürmi sen? Ýa çyragmyň, ýa röwşenmiň, näme sen? (TDDS II:91).
574	MERT	s.	609. Işiň düşende bir merde, Ýaman günde gala bolar (TDDS II:91).
575	MESGEN	at	610. Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma, Ýüzüm düşsün arslanyma, gurduma (TDDS II:92).
576	MESLIK	at	611. Bedasyl götermez baş gün mesligi (TDDS II:93).
577	MÄHEKDAŞ	at	612. Syr saklaýan mähekdäş, Zer ýanynda bellidir (TDDS II:95).
578	MÄHRAP	at	613. Arka bermiş mähraba, Ýüzün bermiş kitaba (TDDS II:95).
579	MISGIN	s.	614. Eger misgin, eger baýdyr, Gelene hyzmaty gerek (TDDS II:99).
580	Möhüm bitirmek	f.	615. Bahyla ugramaň, güler ýüz bermäň, Möhüm bitirmäge kipaýat ýagşy (TDDS II:102).
581	MÖWÇ	at	616. Lemmer-lemmer möwç uran, Ol derýalar galmazlar (TDDS II:103).
582	MÖWLA	at	617. Ýarganat diýr: Ýa Möwla, Saldyň meni bu ýola... (TDDS II:103).

583	MÖWLAM	at	618. Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma, Ýüzüm düşsün arslanyma, gurduma (TDDS II:103).
584	MUHANNES	at	619. Muhannesniň bolmaz namysy, ary (TDDS II:104).
585	MUKYM	s.	620. Mukym işini tutan myhmana nazar eýle (TDDS II:104).
586	MUR	at	621. Süleýman sen, mura bir gulak goýgul, Sözüni diňlegil, jogabyn aýgyl (TDDS II:105).
587	MUSYJA	at	622. Musyja diýr: gider men, Geldim, bildim – öter men... (TDDS II:105).
588	MÜBTELA	h.	623. Goç ýigit münse çamana, Wehm ile mübtela bolar (TDDS II:106).
589	MÜÇE II	at	624. Ýara ýaraşar üç müçe ... (TDDS II:106).
590	MÜFLIS	at	625. Ýeri sazdyr, hassa bolan sagalar, Arryk, müflis garyp bolan oňalar (TDDS II:106).
591	MÜJEWÜRSIZ	s.	626. Ýarysy melelden, ýarysy jyndan, Müjewürsiz bolmaz üsti atamyň (TDDS II:107).
592	MÜNDERLENMEK	i.	627. Gap böwürde, ýüpek ýorganlar münderlenen galayy nagyşly sandyk bardy (TDDS II:107).
593	MÜŇ	san	628. Mert ýigitler atar, salar gyljyny, Müň namart bolsa-da, bir merde sanmaz (TDDS II:108).
594	MÜREWET	at	629. Duşmanyň hem düşer bolsa goluňa, Owwal başda bir mürewet gerekdir (TDDS II:109).
595	MÜRIT	at	630. Altmysymda pire mürit bolmuşam, Pygamber ýaşyny ýaşan günlerim (TDDS II:109).
596	MYDAR	at	631. Aýalsyza mydar bolmaz, Dönsenň hökmi-Süleýmana (TDDS II:110).
597	MYHMAN	at	632. Mert çykar myhmana güler ýüz bile, Namart özün gizlär, myhman ýoluksa (TDDS II:111).
598	MYRRYH II	at	633. Aý-Gün batyp, gökde Myrryh göründi, Bulutlar boldular baran, Çowdur han (TDDS II:113).
599	MYSAPYRLYK	at	634. Ýat illerde mysapyrlyk çekenden, Ursa, sökse, horlasa-da il ýagşy (TDDS II:114).
600	NADAN	s.	635. Duşdum üm bilmez nadana, Bir gadrym bilen islärin (TDDS II:115).
601	NAGMA	at	636. Göýä murgy-säherdir, şeb suhan eýlär agaz, Bag içre bilbil olup, okyr nagma, hezar saz (TDDS II:116).
602	nagra (tartmak).	çekmek f.	637. Magtymguly, habar ber, ol kim, derýaga girdi? Her dem nagra çekende, derýany tupan kылды (TDDS II:116).
603	NALA	at	638. Aglaýyr bilbil mydam älemge ýaýyp nalasyn (TDDS II:117).
604	NAMA II	at	639. Galam alyp, namany gönderdigim bilmezmiň? (TDDS II:118).

605	NAMART	s.	640. Namart düşman görse, gussadan öler (TDDS II:118).
606	NAMUT	s.	641. Namut etme, şepagatdan, rähmetden (TDDS II:118).
607	NAN	at	642. Beren nanyň saýa bolsa gerekdir (TDDS II:119). 643. Ak süýt emdiň, ulaldyň, heý aglar sen, nan gerek (TDDS II:119).
608	NAR III	at	644. Daşdan bişdim, içden köydüm, köz boldum, Ki nar kaýsy, kebab kaýsy, bilmedim (TDDS II:119).
609	NAŞTA	at	645. Hoş temizli beg oglunyň naştasyn Sygyr ýatagynda kylmak ýaraşmaz (TDDS II:119).
610	NAŞY	s.	646. Magtymguly, çölde gezen naşyny, Bilik sorma köp sürdi diýp ýaşyny (TDDS II:119).
611	NAÝ II	at	647. Surayý çilimniň naýy gözeli sen (TDDS II:120).
612	NEBI	at	648. Niçe resul gitdi, niçe mün nebi (TDDS II:121).
613	NEÇJAR	at	649. Öz döwründe Nuh pygamber, Neçjar işin tutup geçdi (TDDS II:122).
614	NEDIR	ç.	650. Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir! (TDDS II:122).
615	NÄGEHAN	h.	651. Bir kerwen gelerdi Müsürden Şama, Nägehan geldiler üşbu mekana (TDDS II:124).
616	NÄHEŇ	at	652. Jeýhun derýasynyň Nili-näheňi (TDDS II:124).
617	NÄLER	ç.	653. Seýil edeliň bu jahana, Jahanda näler görüner (TDDS II:125).
618	NÄMÄHREM	s.	654. Magtymguly, dostdan syryň gizleme, Biwepadyr, nämähremi gözleme (TDDS II:125).
619	NÄRSE	ç.	655. Ol ne gözdür, kirpigi ýok, gaşy ýok? Gözlülerden ýagşy närseler görmüş (TDDS II:125).
620	NÄŞAT	s.	656. Magtymguly, bimyradam, Iller hoşdur, men naşadam (TDDS II:126).
621	NIÇE	ç.	657. Türkini oňarmaz niçe mollalar, Arap tilin, diwan hatyn näbilsin (TDDS II:127).
622	NIGÄR	at	658. Köňlüňni istäp, eý nigär, men barmyşam ýoldan-ýola, Berdim ki sowt-u namyňny jan birle her goldan-gola (TDDS II:127).
623	NIJE	ç.	659. Diýdim: “Ýa reb, kethudalyk nijedir” (TDDS II:127).
624	NURBAT	at	660. Pakyrlara maşarda nurbat etgen Alla seni (TDDS II:130).
625	OGRY-KEZZAP	at	661. Ogry-kezzap bilen obadaş bolma, Malyňdan aýyryp, aç eder seni (TDDS II:134).
626	OK	at	662. Oksuz galdy golda ýaýym, Batdy meniň günüm, aýym (TDDS II:136).

627	OLMAK	i.	663. Söz bile için açyp, gabyz olup dolan könlüm (TDDS II:139).
628	OLUM	at	664. Golun sallap maral gabak periler, Iner olumyndan dâli Gürgeniň (TDDS II:139).
629	OŇ	s.	665. Ykballynyň ugran işi oň görmer, Dünýä ýüzi ele girse, taň görmer (TDDS II:141).
630	OŇALMAK	i.	666. Ýeri sazdyr, hassa bolan sagalar, Arryk müflis, garyp bolan oňalar (TDDS II:141).
631	ORMAK	i.	667. Ýumruksyz ýüzer sen, ýüpsüz asar sen, Oraksyz orar sen, tygsyz keser sen (TDDS II:145).
632	OTLAMAK	i.	668. Düýe aýdar otlar men, Otlar ýerim ýatlar men (TDDS II:149).
633	OTURYP-TURUŞ	at	669. Bir ýigidiň aslyn bileý diýseňiz, Märekeke oturup-turuşyn görüň (TDDS II:150).
634	OTUZ	san	670. Otuz ýaşa barynça, göýä bir algyr şir sen, Dünýä gamy başynda, göýä ýügrüp alyr sen (TDDS II:150).
635	OWAL	h.	671. Owala aldap biýr sen baly, dünýä heý! (TDDS II:151). 672. Owalda, ahyrda eýäm gözlese, Garyp biçäräniň paýy gözle sen (TDDS II:151).
636	OWAZ	at	673. Magtymguly, sözüň bilene sözdür, Bilmedik adama gury owazdyr (TDDS II:151).
637	OWAZA	at	674. Owazaň Çyn-Maçyn, daglar aşasy, Seni görenleriň akly çasasy (TDDS II:151).
638	OWAZLY	s.	675. Hoş owazly bilbilimden, şirin güftardan aýryldym (TDDS II:151).
639	OWLAK	at	676. Bir jeren aldyrsa elden owlagyn, Mäleý-mäleý gözlemeýen bolarmy? (TDDS II:152).
640	Owsun atmak	f.	677. Dag, dereler lerzan urar, Owsun atyp, sil biläni (TDDS II:153).
641	OWUÇ	at	678. Aslyň owuç gumdur, dem bir nepesdir, Özüne bir dolan, işiň hebesdir (TDDS II:154).
642	OÝARMAK	i.	679. Näzli ýar erkin ýatandyr, Oýarmaga gyýmaz gözüm (TDDS II:155).
643	OZAN	at	680. Ile döwlet geler bolsa, Bagşy bilen ozan geler (TDDS II:158).
644	Öç etmek	f.	681. Aralykda bir şum rakyp bar bolsa, Ýagşy dostuň bilen öç eder seni (TDDS II:159).
645	ÖLDÜRMEK	i.	682. Zynhar düşmäň namartlaryň goluna, Öldürseň-de nähak ganyna degmez (TDDS II:163).
646	ÖLEŇ	at	683. Illeri bar, diňli-diňli, Sowuk suwly, ter öleňli (TDDS II:163). 684. Öleň özün bag saýar (TDDS II:163).
647	ÖMÜR-AHYR	h.	685. Yşkyň bilen men dat eýläp, Öwrenip men, adat eýläp, Ömür-ahyr perýat

			eýläp, Ýetmez lahat boýlaryña (TDDS II:165).
648	ÖŇI-ARDY	at	686. Çyksa goşun öňi-ardy bilinmez (TDDS II:166).
649	ÖŇŇE	ç.	687. Birniçe adam bar, ýygar teňňäni, Özüne taý görmän, gezer öňňäni (TDDS II:167).
650	ÖRTEMEK	i.	688. Serwi daragt boýly peri, Seni hijran örtedi (TDDS II:170).
651	ÖTGÜR	s.	689. Daglardan kuwwatly, derýa haýbatly, Ötgür almaz dişli, näheň sypatly (TDDS II:172).
			690. Odum ötgür, derdim köp, Hoş wagt bolup gülmez men (TDDS II:172).
652	ÖTMEK	i.	691. Ýol üstünde ölsem, ýola atsalar, Razy men üstümden basyp ötseler (TDDS II:173).
			692. Ýagşy günler müň ýyl geçse, az görner, Ýaman günler az hem bolsa, ötmez hiç (TDDS II:173).
			693. Pederim Azady ötdi, galmady kábäm enem (TDDS II:173).
653	ÖTÜRMEK	i.	694. Ýalaňçyny hasrat bilen ötürmän (TDDS II:173).
			695. Ötürip men ýigitligiň baharyn, Gutulmak ýok garrylygyň gşyndan (TDDS II:173).
654	ÖWLAT	at	696. Gyz-gözelden mahbup istär hem öwlat (TDDS II:174).
655	ÖWSER	at	697. Häkim bolsaň, halky gün kibi çöýgül, Akarda suw, ýa öwserde ýel bolgun (TDDS II:176).
656	ÖWÜÇ	at	698. Ýigitlik öwjünde heniz hyýalym (TDDS II:177).
657	Öwüç almak	f.	699. Ösdükçe öwüç alar dünýäniň ýeli (TDDS II:177).
658	ÖWÜSMEK	i.	700. Sözleşen her ýana öwser bu tiller, Ýel urpakdan aşsa, şowlar şemallar (TDDS II:177).
659	ÖÝ	at	701. Sepil boldum, jümle jahany ýörüp, Gapyl galdym, gam öýünde sargaryp (TDDS II:178).
660	ÖÝ-IL	at	702. Öý-il gerek, ýorgan-düşek, Perzent bentdir, aýal – duşak (TDDS II:179).
661	ÖÝLÄN	h.	703. Gerdişi keç gahba pelek elinden, Ertiri şat bolan öýlän gülmedi (TDDS II:180).
662	ÖZGE	h.	704. Gögerse dymaklar, alarsa gözler, Imandan özgesi hiçdir, ýaranlar (TDDS II:183).
663	PAKYRLYK	at	705. Istese deň-duşlar başa altyn täç, Pakyrlyk mülkünde maňa bergin paç (TDDS II:186).
664	PANY	s.	706. Magtymguly, dünýä panydyr, pany (TDDS II:187).
665	Panydan (ötmek)	geçmek f.	707. Dosty-ýaran, deňim-duşum, Bu panydan ötüp barmyş (TDDS II:187).

666	PARA	at	708. Ystyhanym altmyş para etdiler (TDDS II:188).
667	PARALAMAK	i.	709. Magtymguly, ilden-ile aralar, Hijran tygy bilen bagrym paralar (TDDS II:188).
668	PARASAT	at	710. Parasat kyl bakyp akla, Goç ýigidiň sözün hakla (TDDS II:189).
669	PARÇA II	at	711. Parça geýse, gyz-oglyna syn bolar (TDDS II:189).
670	Parh etmezlik	f.	712. Bu ýolda parh etmez begler, soltanlar, Ýa gaýyplar – dogry ýola eltenler). (TDDS II:189).
671	PARZ	at	713. Kyýamat gün güwämiz - sünnet bilen parz dälmi? (TDDS II:191).
672	PARZY-WAJYP	at	714. Ýagşylar zyznda ýörsem dowamat, Parzy-wajyp, terk etmesem hem sünnet (TDDS II:191).
673	PASYL	at	715. Baharda açylan reňbe-reň güller, Bir pasyl açylar, ýaza myhmandyr (TDDS II:191).
674	PAÝAN	at	716. Agalar, dünýäniň paýany bolmaz (TDDS II:193).
675	PAÝENDE	h.	717. Bilbil paýende arzuwlar, Täze gunça, gül-de seni (TDDS II:193).
676	PEDER	at	718. Pederim Azady ötdi, galmady kábäm enem (TDDS II:195).
677	PELEK	at	719. Pıl burnun pelege tutar (TDDS II:195).
678	PELIT	s.	720. Ol pelitler kylmagaý erdi uruşnyň adyny (TDDS II:195).
679	PELLE	at	721. Luw ýylynda düşdi magraç gullasyna, Byrag münüp çykdy arş pellesine (TDDS II:195).
680	PELPELLEMEK	i.	722. Laçynlar pelpelläp galar asmana (TDDS II:195).
681	PELTE	at	723. Ömrüň şugla ursa, ýürek ýagyňdyr, Ýag tükener, peltäň söner, öçer sen (TDDS II:195).
682	PENT	at	724. Sözleri pent bolup galdy tillerde... (TDDS II:197).
683	PERI-PEÝKER	at	725. Ol peri-peýker sypatly ýary gördüm, şondadyr (TDDS II:197).
684	PERIŞAN	s.	726. Köňlüm perişandyr, sähwim derazdyr (TDDS II:197).
685	PERIZAT	at	727. Mejnun Leyli perizady Söýen dek söýmüşem seni (TDDS II:198).
686	Perwaz eýlemek	f.	728. Perwaz eýläp, seýran etdim dünýäni (TDDS II:198).
687	PEÝAN	at	729. Panydyr, hiç kime peýany bolmaz (TDDS II:201).
688	PEÝMAN	at	730. Ol ne kimse ötendir, äht ile peýmany dört (TDDS II:202).
689	Peýmanasy dolmak	f.	731. Toba jamyn noş kyl ol peýmana dolmazdan burun (TDDS II:202).
690	Pähim etmek	f.	732. Kimse pähm etmez bu derdim, bolmuşam dermanda men (TDDS II:202).

691	Pähimi ýetmek	f.	733. Akyl äriň pähmi ýeter bu söze (TDDS II:202).
692	PÄHIMLI	s.	734. Mert oldur ki, bolsa köňli rehimli, Göwresi giň gerek, özi pähimli (TDDS II:202).
693	PILDAR	at	735. Dört mün pildary bar gala ýykardan (TDDS II:204).
694	PILLE	at	736. Häli hem bir pille, eý adam ogly (TDDS II:205).
695	PIR	at	737. Her kim güýçli bolsa, oňa pir diýrler (TDDS II:205).
696	POSA	at	738. Sözlegen sözleri misli bal kimin, Ýañagyndan posa alasyň geler (TDDS II:207).
697	PUŞMAN	at	739. Puşmanda men eden-etmiş kärimden, Biperwaýam bolan-bolmuş barymdan (TDDS II:211).
698	PÜR II	s.	740. Är ogul balasy bara pür bolar, Gamçysy elinde, ýaman zor bolar (TDDS II:211).
699	PÜR-PUDAK	at	741. Pür-pudak ýaýradar alkyş kylanym (TDDS II:212).
700	PYGAN	at	742. Bilbil hüjüm eýlän howaly baglar, Bilbil senden geçer, pygan eglenmez (TDDS II:212).
701	PYRKAT	at	743. Şum pelekde ýok utanç, saldy-la pyrkat hilesin (TDDS II:213).
702	RAFYK	at	744. Söýeni söý, söýene sen bol rafyk, Söýmedikden yrak eýle özüňni (TDDS II:216).
703	RAGNA	at	745. Eý ýaranlar, bir ýüzi gül Aýa aşyk bolmuşam, Barçalar maksudy – gül ragnaýa aşyk bolmuşam (TDDS II:216).
704	RAHAT	s.	746. Biakyllar heňnam gurar Eşret islöp rahat bile (TDDS II:216).
705	RAHMAN	s.	747. Rahman aýdar: “Nebs umydyň üzegoý” (TDDS II:217).
706	Raks etmek	f.	748. Magtymguly, ol mekanda meks etdi, Şyhlar turdy, ýigitler deý raks etdi (TDDS II:217).
707	RAST	h.	749. Nadan köňli ýalغان söze rast diýr (TDDS II:217).
708	RAÝ	at	750. Aşyk bolan maşuk raýyny ýykamaz (TDDS II:217).
709	Raz aýdysmak	f.	751. Çölde gezdi raz aýdysyp halyk bile (TDDS II:217).
710	REDA	at	752. Iýgenim awy sandym, geýgenim reda bildim. Şunça köýdüm, ýar-dostlar, örtendim, eda boldum (TDDS II:218).
711	REHIMSIZ	s.	753. Rehimsiz zalymlar bagry daş bolar, Barar ýere kesek atyjy bolma (TDDS II:218).
712	REÑBE-REÑ	s.	754. Baharda açylan reñbe-reñ güller, Bir pasyl açylar, ýaza myhmandyr (TDDS II:219).

713	REÝGAN	s.	755. Gaýgy-gamda eziz ömrüm solduryp, Şum pelek azabym reýgan eýledi (TDDS II:220).
714	REÝHAN	at	756. Gark bolmuş reýhana çöli türkmeniň (TDDS II:220).
715	RÄHNET	at	757. Birewge beripdir gaýgy-gam, mähnet, Ömründe bir zaman görmedi rähnet (TDDS II:220).
716	ROZA	at	758. Ömür az, döwran deraz, ne roza bar, ne namaz (TDDS II:221).
717	ROZUGÄR	at	759. Magtymguly niçik geçse rozugär, Haka şükür et, barma namarda, zynhar (TDDS II:221).
718	RÖWŞEN	at	760. Gitdi gözlerim röwşeni, ol şirin jandan aýrylyp (TDDS II:221).
719	RYZK	at	761. Öz ryzkyna hiç kanagat etmedik, Gözün diker, kişi aşyna zar bolar (TDDS II:222).
720	SABA II	at	762. Säher çagy ösen saba, Neýleý indi nara döndi (TDDS II:223).
721	SABYR	at	763. Sabryň bolsa subhan ýeter dadyňa, Jeňni-jedel laýyk dälidir adyňa (TDDS II:223).
722	SAÇBAG	at	764. Saçbagyň ujunyň simdir işmesi, Üstünden ýol düşse kyndyr aşmasy (TDDS II:224).
723	SAÇMAK	i.	765. Mest iner dek ak köpükler saçypdyr, Oglan, alla ýaryň, bargyl diýdiler (TDDS II:224).
724	SADA	s.	766. Til bilmez bela duş etme, Sada dil bolsun türkana (TDDS II:224).
725	SAGYNMAK	i.	767. Soňun gözläp, sagnyp sözlär, her işinde zyýan görse (TDDS II:228).
726	SAGYR	at	768. Ýoluksa gözüne gün-u sagyrlar, Olaryň halyna gülüji bolma (TDDS II:228).
727	SAHAWAT	at	769. Halaýykda görelde ýok, görüm ýok, Baýlarynda sahawat ýok, berim ýok (TDDS II:228).
728	SAHT	s.	770. Derýadan baý nedir, daşdan saht nedir (TDDS II:229).
729	SAHY	s.	771. Sahylar şat bolar myhman gelende (TDDS II:229).
730	SAL III	at	772. Ömür saly artar alkyş alanyň (TDDS II:232).
731	SALAMATLYK	at	773. Saglyk, salamatlyk bir-bir sordular, Durmaň, ulug jáya ýörgül diýdiler (TDDS II:232).
732	SALDYRMAK	i.	774. Isgender, Jemşit saldyran, Beýik binalar görüner (TDDS II:233).
733	At salmak	f.	775. Bedew ölse, meýdan galar armanly, Hak yşkyna at sal meýdan ýoluksa (TDDS II:235).
734	Göz salmak	f.	776. Ýarsyzlykdan ýaman iş ýok, Göz salyp gezsem her ýana (TDDS II:235).
735	Gözden salmazlyk	f.	777. Halaýyklar gözden salmaz ýaşyny, Tanyşar, soraşmaz kowmy-hyşyny (TDDS II:235)

736	SAMSAM	at	778. Samsam adam bilen oturma, turma (TDDS II:237).
737	SAMSAM	at	779. Samsam gylç bilen, düldül at bilen Tagty-sera degin bargan Alydyr (TDDS II:237).
738	San bolmak	f.	780. Gezer erdim, il içinde san bolup, Gymmatdan düşüp men, derde hun bolup (TDDS II:238). 781. Hyrka geýip, il içinde san bolsam (TDDS II:238).
739	SANDUWAÇ	at	782. Sebze içre sandywaç, Ýüz dilde kylyp äheň (TDDS II:239).
740	SANGY	at	783. Köňle gelen herne käri, Sangy etmeý edejek sen (TDDS II:240).
741	SANMAK	i.	784. Gulzумы gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Eger ki meýl etse, ýar bizim sary (TDDS II:240).
742	SANSYZ	ç.	785. Ýetime-ýesire dözseň, mal berseň, Sansyz sogap dörär barsaň zyzyndan (TDDS II:240). 786. Obada jeň tapsa, sansyz bidöwlet, Mert oglunyň depesinden muş döker (TDDS II:240).
743	SAP III	at	787. Sap gurup, meýdanda dursa gerekdir (TDDS II:241).
744	SAPAR	k.	788. Bir sapar hatardan çykypdyr Aly, Seýl üçin sähraga çykypdyr weli (TDDS II:242).
745	SAPAR II	at	789. Bisähet sapar aýy, Bezirgenim - ol ugrady (TDDS II:242).
746	SARGARMAK	i.	790. Sepil boldum, jümle jahany ýörüp, Gapyly galdym, gam öýünde sargaryp (TDDS II:244).
747	SARY II	at	791. Gulzумы gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Egerki meýl etse, ýar bizim sary (TDDS II:246).
748	SARYDIŞ	s.	792. Alsaň bir sarydiş garry aýaly, Oýnaşyp gülüşseň sapasy bolmaz (TDDS II:246).
749	SATAŞMAK	i.	793. Säher wagty seýran edip gezerkäm, Ajap menzil, ajap jaýa sataşdym (TDDS II:247).
750	SATMAK	i.	794. Hindistana bezirgenlik kylanlar, Malyn satyp geldi, bular gelmedi
751	SAWÇY	at	795. Hüt-hüt aýdar: "Ilçiyem, Süleýmana sawçyýam" (TDDS II:247).
752	SAÝLAMAK	i.	796. Tutdum bir seni baryndan saýlap, Lebleri şekerden mazaly geldi (TDDS II:249)
753	SAÝMAK	i.	797. Eşek özün egsik saýmaz bedewden, Gymmat etseň, at ýanynda bellidir (TDDS II:250).
754	SAÝY	k.	798. Gördük saýy, köňül sowar, Sabyrsyz, kararsyz ärden (TDDS II:250).
755	SAÝYL	at	799. Kimlerde altyn täçdir, Kimler saýyl mätäçdir (TDDS II:250).

756	SEBZEBAZ	at	800. Tört atly geldiler, bary sebzebaz, Hasalary ýaşyl, aty teblebaz (TDDS II:252).
757	SEBZEPOŞ	at	801. Ol dördün biri bar, mydam sebzeпоş (TDDS II:252).
758	SET	san	802. Ýüregim set paradyr, belli tenimde ýara ýok (TDDS II:253).
759	SEGEN	san	803. Magtymguly, dostlar, garramaň beter, Ýetmişniň, segseniň arasy ýeter (TDDS II:254).
760	sem bolmak	f.	804. Bildigiňçe mydam ýagşy sözlegil, Ýagşy söz tapmasaň, otur sem bolup (TDDS II:256).
761	SEMENDER	at	805. Çekdigim naladyr semender bile, Degirmen deý baňnyr men, semender deý ataşhor (TDDS II:256).
762	SEMENT	s.	806. Başa baglap diwanalyk kemendin, Segredip yetişdim yşkyň semendin (TDDS II:256).
763	SENA	at	807. Turaç tili senada, Ördek tili dogada (TDDS II:256).
764	SENALY	s.	808. Ýerden çykan agaçlar, Tili senaly guşlar (TDDS II:256).
765	SEMEM	at	809. Sernegun boldy senemler... (TDDS II:256).
766	SEMEM II	at	810. Badam gabak, alma ýañak, Bir zyba senem islärin (TDDS II:256).
767	SENJAP	at	811. Ussa Jepbar işi, senjap jübbesi, Yspyhanda gurlan ýaýy gözeli sen! (TDDS II:256-257).
768	SEPIT	s.	812. Ýüzi aý dek, dişi sepit (TDDS II:258).
769	SER	at	813. Turup, Magtymguly gözün açypdyr, Serine ne köýler gelip geçipdir (TDDS II:258).
770	SERENJAM	at	814. Goşun serenjamyn, il serişdesin, Padyman ogluna bilmek ýaraşmaz (TDDS II:259).
771	SERHOŞ	s.	815. Şerap içip, serhoş bolup segresem, Ganym janyn gyýym-gyýym dograsam (TDDS II:260). 816. Hak nazaryn salan bir serhoş ýigit, Ynsan üçin sarp eýleýir aşyny (TDDS II:260). 817. Ölinçäň gezewer şerhos (TDDS II:260).
772	SET II	at	818. Ýamandan ýagşy set bolmaz (TDDS II:264).
773	setir eýlemek		819. Setir eýle aýbym, Setdar (TDDS II:264).
774	SEÝIL	at	820. Seýil edeliň bu jahana, Jahanda näler görüner (TDDS II:264).
775	seýr etmek	f.	821. Seýr eden dokuz pelek asmany sen-sen, eý peri (TDDS II:265).
776	SEÝRAN	at	822. Seýran etsek niçe deňi-duş bile (TDDS II:265).

777	sezewar bolmak	f.	823. Pähm ediň, her ýerde bir päli azan Ýowuz musallatga sezewar bolar (TDDS II:265).
778	SILLENMEK	i.	824. Gözde ýaşy sillener (TDDS II:267).
779	SIM	at	825. Saçbagyň ujunyň simdir işmesi (TDDS II:267).
780	SIMAP	at	826. Perwana ot görse, jan biýr, aýrylmaz, Simap gyzyl tapsa, meges bal tapsa (TDDS II:268).
781	SIÑIR	at	827. Gördüm, jan hem “Alla” diýr, Et, siñir, gan içinde (TDDS II:268).
782	SIR	at	828. Bu jahanda doýmaz gözün, sir bolmaz (TDDS II:269).
783	SIRKE	at	829. Sirke aýdar: Bal menem, Nebit özüň ýag saýar (TDDS II:269).
784	SIRKE II	at	830. Bardyr gözel, sirke basar saçyny, Artmaz-ýuwmaz tabagynyň daşyny (TDDS II:269).
785	SOGULMAK	i.	831. Akar suwlar soguldy, Çöl ýerler guýa döndi (TDDS II:270).
786	SOL	at	832. Ýüz ýaşayyp düşseň ajal eline, Sagyňdan soluňa bakança bolmaz (TDDS II:271).
787	SONA	at	833. Ýaşylbaş sonalar, gazlar garkyldar, Haly harap düşer, köli bolmasa (TDDS II:273).
788	SORMAK	i.	834. Aryflar bar, başa baglap keçeler, İçgin- içgin sorsaň, many seçeler (TDDS II:275).
789	SOWAMAK	i.	835. Ärden gitse ygtybarlar, Sowar ondan dosty-ýarlar (TDDS II:276).
790	SÖKMEK	i.	836. Ýat illerde aýraçylyk çekenden, Ursa, sökse, horlasa-da, il ýagşy (TDDS II:279).
791	SÖWDA II	at	837. Ne hasap, ne hesip, ne belli san bar, Kişi bilmez, ne söwdaýa sataşdym (TDDS II:280).
792	SÖWDÜGIM	at	838. Söwdüгим, takdyry-hakdyr aýyrgan bizden seni. Eý söwdüгим, Soňudagy, dagdanlydyr biliň seniň (TDDS II:281).
793	SÖWER	s.	839. Aýyrdy söwer balamdan, Ýüregimni ýara kyldy (TDDS II:281).
794	SÖÝ	at	840. Ýüzün sowup, gep alyşmaz çyn ärler, Bir söý bilen ýagşy dosty çep bolsa (TDDS II:281).
795	SÖÝENIŞMEK	i.	841. Ol söýenişip duran dört çaryýardyr, Maksadyň ne bolsa, sorgul diýdiler (TDDS II:282).
796	SÖÝLEMEK	i.	842. Aňlamaý söýleme: Tamda gulak bar, İç sryň kişige aýdyjy bolma (TDDS II:282).
797	SÖÝÜNMEK	i.	843. Her täze jaýyna köňül söýüner, Akmagyň işinden zehin käýiner (TDDS II:282).
798	SÖZLEMEK	i.	844. Aryf akyl sözüň sözlär, Namart-pisat rastyn gizlär (TDDS II:283).

799	SUHANWER	s.	845. “Suhanwer men” diýen köpdür jahanda (TDDS II:284).
800	SULBAT	at	846. Adam atanyň sulbaty ýedi ýeriň topragydyr (TDDS II:285).
801	SULUW	s.	847. Her kim suluw men diýr, ygtybar bolmaz, Sünbül saçy gylça bili bolmasa (TDDS II:285).
802	SUNMAK	i.	848. Pyýala dolduryp, döwre berdiler, Maňa ýetgeç golum sundum, ýaranlar (TDDS II:285). 849. Allanyň emrine sunup boýnuny (TDDS II:285).
803	SUPRA	at	850. Jomart ogly supra ýaýyp, aş döker (TDDS II:285).
804	SUR II	at	851. Ysrafyl suruny çalsa gerekdir (TDDS II:285).
805	SURATKEŞLIK	at	852. Köňül gözgüsine ýaryň adyny, Suratkeşlik edip çyzmaly boldum (TDDS II:285).
806	SÜNNET	at	853. Kyýamat gün güwämiz – sünnet bilen parz dälmi? (TDDS II:292). 854. Pygamber sünnetin berjaý Kylaýyn diýseň öýlengin (TDDS II:292).
807	SÜRME II	at	855. Sürme çalyň gara göze, Bizden ki uýat eýleýir (TDDS II:294).
808	SYMALY	s.	856. Maňlaýy bir garyş, bolsun at ýüzli, Tawus guş symaly, ütelgi gözli (TDDS II:305).
809	SYN II	at	857. Adamzady tanap bolmaz syn bilen (TDDS II:305).
810	syn etmezlik	f.	858. Yzzat, hormat syn etmegin Görüm görülmegen ýerde (TDDS II:305).
811	SYNAŞMAK	i.	859. Adamzady tanap bolmaz syn bilen, Synaşmagan bilmez kişi kişini (TDDS II:306).
812	SYPAHYLYK	at	860. Bilmedim, sen kaýsy bolduň, belli bir iş tutmadyň, Ne sypahylyk bile bolduň, ne mollalyk bile (TDDS II:308).
813	SYRDAŞ	at	861. Magtymguly, aýdar, ýigitler başy, mejlisde köp bolar onuň syrdaşy (TDDS II:311).
814	SYRLAŞMAK II	i.	862. Sözleşerdim, syrlaşardym ýar bile, Ýüregimde ýar hyýaly bar bile (TDDS II:311).
815	SYÝA	s.	863. Aýryldym gunça gülümden, Syýa saçy sünbülümde (TDDS II:313).
816	SYÝASAT	at	864. Elbetde, duşmana syýasat ýagşy (TDDS II:313).
817	ŞADYMANLYK	at	865. Ili şatlyk, şadymanlyk güldürse, Maňa hemra bolan ganly çykypdyr (TDDS II:315).
818	ŞAGAL	at	866. Gawunyň ýagşysyn şagal iýr bolsa, Namarda duş etdiň ýaryň ýagşysyn (TDDS II:315).

819	ŞAGLATMAK	i.	867. Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, Senden soňkulara ýadygär bolar (TDDS II:315).
820	ŞAN	at	868. Magtymguly, aşyk mestan, Bagladym şanyňa destan (TDDS II:319).
821	ŞAÝY	at	869. Ýüz tümenlik sözüň şaýa almazlar, Her kişiniň ygtybary bolmasa (TDDS II:324).
822	ŞEKER	at	870. Lebi şeker, agzy gunça, Ol zülpi tardan aýryldym (TDDS II:325).
823	ŞEMŞİR	at	871. Tug göterip kyldyň söweş, Gol urup sen şemşire (TDDS II:326).
824	ŞERH	at	872. Magtymguly, sözüň gysga, şerhi köp (TDDS II:327).
825	ŞERMISAR	s.	873. Kim dargatsa akyl bile huşuny, eder işin bilmez şermisar bolar (TDDS II:327).
826	ŞEÝDA	at	874. Jahan doly, sen gapyl sen ýaryňdan, Ýa mestmi sen, ýa şeýdamyň, näme sen? (TDDS II:327-328).
827	ŞEÝTAN	at	875. Nebse uýma, şeýtan raýyna gitme, Gyjalata goýar, bilgil bu işi (TDDS II:328).
828	ŞIR	at	876. Çöl ýerlerde tazy görmän tilkiler, Hyýal eder ýatan şiri atmaga (TDDS II:330).
829	ŞOWK	at	877. Şowkuň şerabyndyn bolmuşam däli, Bilmen niçik geçer çästim hem şamym (TDDS II:333).
830	ŞOWLAMAK	i.	878. Sözleşň, her ýana öwser bu tiller, Ýol urpakdan aşsa, şowlar şemallar (TDDS II:333).
831	ŞÖWKET	at	879. Süleýmandan artyk bolsa şöwketiň, Lertzana getirse gökni haýбатыň (TDDS II:334).
832	ŞUNÇA	h.	880. Şunça pakyrlyga urdum özümi, Tilkilenip gezdim, adym gurt oldy (TDDS II:335).
833	TABYT	at	881. Ýer goýnuna girdi münüp tabytlar, Magtymguly aýdar, deň-duş ýigitler (TDDS II:341).
834	TAGAM	at	882. Leb üstüne leb goýup sen, zerre tagam bilmediň (TDDS II:341).
835	TAGSYP	at	883. Çykça goşun, öňi-ardy bilinmez (TDDS II:342).
836	TALAŞ	at	884. El götergil beýle nähak talaşdan, Puluň köýer, janyň ýanar bu başdan (TDDS II:346).
837	TALHAN	at	885. Çörek çeyneý bilmez, talhandyr aşy, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar! (TDDS II:346).
838	TAMUG	at	886. Behişt gaçyp çykmyş arşyň öýüne, Tamug gorkup inmiş ýeriň teýine (TDDS II:347).
839	TANATMAK	i.	887. Ýagşylykda ile özün tanadan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar (TDDS II:348).

840	TANBUR	at	888. Tanbur alyp beýik nagra çaldyrsam, Ýa reb, habar bilerinmi, ýar, senden (TDDS II:348).
841	TARAŞLAMAK	i.	889. Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, Senden soňkulara ýadygär bolar (TDDS II:352).
842	TASATDYK	at	890. Diňle, mesgen tutan kişi çöllerde, Tasatdyk kemelse ulug illerde (TDDS II:354).
843	TEH	at	891. Tamy gaçyp inmiş ýeriň tehine (TDDS II:359).
844	TEKEPBIRLIK	at	892. Bir bigaýrat ýigit ilde, Bakyň, tekepbirlik eýläň (TDDS II:360).
845	TELBE	s.	893. Telbeler dek özüm urdum her ýana (TDDS II:360).
846	TEN	at	894. Ten mülküniň içinde jan turdy perwaz eýläň (TDDS II:362).
847	Ten bermek	f.	895. Magtymguly aýdar sözlerim hakdyr, Emma ki hak söze ten beren ýokdur (TDDS II:362).
848	TENTEK	s.	896. Akmak özün akyl diýr, Tentek özün sag saýar (TDDS II:362).
849	TEŇLIK	at	897. Halymyň bu teňligin, egsilmez dükança aýt (TDDS II:362).
850	TEŇŇE	at	898. Birniçe adam bar, ýygar teňňäni, Özüne taý görmän, gezer öňňäni (TDDS II:362).
851	TER	s.	899. Gün düşmedik ter öleňli, Çeşmeli çaylar görüner (TDDS II:362).
852	TEREZIBAN	at	900. Açylar işigi dowzah üstünde, Tereziban halyn bildi, ýaranlar (TDDS II:363).
853	TERHOS	at	901. Terhosym bar, nazar salsaň, Arzym bardyr, arzym alsaň! (TDDS II:363).
854	terk etmek (eýlemek)	f.	902. Ölinçä terk etme haýry-yhsanyň (TDDS II:363).
855	TEÝ	at	903. Ýer teýinde ýatan Mäti, şol öküziň gaşyndadyr (TDDS II:365).
856	TEÝIM	at	904. Täreti teýimdir, hasasy keçsiz (TDDS II:366).
857	Täleýi ters gelmek	f.	905. Täleýiň ters gelse, bagtyň şor bolsa, Paludanyň peri dişi syndyrar (TDDS II:366).
858	TÄZE	s.	906. Yşk bilen açylan bir täze gül sen (TDDS II:367)..
859	TILKILENMEK	i.	907. Şunça pakyrlýga urdum özümi, Tilkilenip gezdim, adym gurt oldy (TDDS II:369).
860	TIMARLY	s.	908. Terbaza şiweli, käkilik nagyşly, Tugun guş timarly, tarlan bakýşly (TDDS II:369).
861	Toba etmek (eýlemek, kylmak)	f.	909. Ýigitlikde kylsaň toba, köp derdiňe dowra bolar (TDDS II:372).
862	Togsan dolmak	f.	910. Togsan dolup, tamam bolsun gýşymyz (TDDS II:373).

863	TOPULMAK	i.	911. At salanda, doňuz kimin topuly, Aýylyň asylyşy gerekdir (TDDS II:376).
864	Tor gurmak	f.	912. Pelek bize egri bakyp, Tor gurupdyr daşymyza (TDDS II:377).
865	TOTY	at	913. Toty, bilbil mesgen tutan, Howaly baglar görüner (TDDS II:378).
866	TOÝ-BAÝRAM	at	914. Goç ýigide toýdur baýram, Her iş gelse il biläni (TDDS II:380).
867	TÖRE	at	915. Beg, töre, aksakgal ýurduň eýesi, Küren tutar gözeli il türkmeniň (TDDS II:382).
868	TÖWEKGEL	at	916. Namart bilen uzak ýola gitmegil, Baş goşawer bir töwekgel mert bilen (TDDS II:382).
869	TUGUN	at	917. Garga salsaň, tugun bile depişer (TDDS II:383).
870	TULLANMAK	i.	918. Aş goreň de, özüň atma tullanyp, Gerçe aç hem bolsaň, halka bellenenip (TDDS II:383).
871	TUTMAK	i.	919. Akylyň är mesgen tutmaz, hulky söýülmegen ýerde (TDDS II:386)..
872	Gulagyny tutmazlyk	f.	920. Ilim-günüm, ýakyn özel gardaşym, Nije zar eýleşem, gulagyn tutmaz (TDDS II:386)
873	TÜÇJAR	s.	921. Hatarlanyp, duran iner-maýalar, Agyr bezirgenler, tüçjar eýeler (TDDS II:387).
874	TÜMEN	at	922. Adam bar, mün tümen ýýdirseň azdyr (TDDS II:387).
875	TÜN	at	923. Bir gije ýatydym tünüň ýarynda, Bir dört atly gelip: – “Turgul” diýdiler (TDDS II:388).
876	TÜPBOZAN	at	924. Tüpbozan köpeldi, ýurt-bina tozdy, Dogan, dost bir-birin ütüp başlady (TDDS II:388).
877	TYLLA	at	925. Mal üçin ynjydyp gardaş-doganyň, Az bildiň tylladan satyp, sowanyň (TDDS II:393).
878	UGURSYZ	s.	926. Aryf gadryn bilmez ugursyz nadanlar, Müşgildir aýrylyp düşse dendanlar (TDDS II:398).
879	ULUG	s.	927. Ulug iller, dagar çaşar, Mert ärdän hany bolmasa (TDDS II:401).
880	Umydyňy üzmek	f.	928. Pähm eýlemez, ýol haýsydyr, yz haýsy, Umyt üzüp gaça bilmen, neýläýin? (TDDS II:403).
881	URMAK	i.	929. Ursa, sökse, horlasa-da il ýagşy (TDDS II:404).
882	URULMAK	i.	930. Gazna uruldy, öýi talandy, Ne anda bir akyl, ne-de huş galdy (TDDS II:405)
883	UŞAK II	at	931. Kürresi elinden gitse eşegiň, Telmirip dört ýana gözläär uşagyn (TDDS II:407).
884	UŞAK-DÜŞEK	s.	932. Gapyl adam, gam astynda ýatyp sen, Ötdi ömrüň uşak-düşek kär bile (TDDS II:407).

885	UŞATMAK	i.	933. Magtymguly, halkdan syryn gizlese, Dişini uşadyň ýalan sözlese! (TDDS II:407).
886	UÝALMAZ	s.	934. Uýalmaz kişi dek zeýrenip ýörme (TDDS II:409).
887	UÝAT	at	935. Meňli hanym golun dişläp, Bizden ki uýat eýleýir (TDDS II:409).
888	UÝATSYZ	s.	936. Yssy beren köpek ýegdir, Uýatsyz, ykrarsyz ärden (TDDS II:409).
889	UZATMAK	i.	937. Mämmetsapa gitdi kömek bermäge, Uzadanlar geldi, bular gelmedi (TDDS II:411).
890	UZUR	at	938. Başa düşen işiň habaryn berip, Uzur bilen sözün aýtdy, dostlar heý (TDDS II:411).
891	ÜFLIS	s.	939. Tagamda tabakdaş bolma, üflis haramhor biläni (TDDS II:413).
892	ÜLPET	at	940. Köňli gara bile bolmaňlar ülpet, Ýokar ondan dürli-dürli kesapat (TDDS II:413).
893	Üm bilmez	f.	941. Duşdum üm bilmez nadana, Bir gadrym bilen islärin (TDDS II:414).
894	ÜMSÜM	s.	942. Sözüm aňlan yok diýip, ümsüm oturma, Jahan giňdir, çendan bilen-de bardyr (TDDS II:415).
895	ÜMÜR	at	943. Ýagyşly, ýagmyrly, ümürli daglar, Siller senden gider, duman eglenmez (TDDS II:415).
896	ÜŞBU	ç.	944. Açyldy zemin lälesi, // Üşbu dünýä reýhan bu gün (TDDS II:418).
897	ÜÝRMEK	i.	945. Sakçylary tutgur it dek üýrerler, Atbakar ýanyndan geçme towuşsyz (TDDS II:420).
898	WARHAM	at	946. Köp pakyrlyr aglaşyp, geler andan amana, Istäri bar az wagtdan warham bolsa zamana (TDDS II:427)
899	Watan tutmak	f.	947. Tutsam ol ýerde watan, ol ýer ki anyň ilidir (TDDS II:429)
900	WEHIM	at	948. Müşgöl sapar bolar ölüm sapary, Wehimi çoh bolar, köpdür hatary (TDDS II:431) 949. Halal işle, ahyretten wehmiň bar (TDDS II:431)
901	WEHIMLI	s.	950. Giň ýerde garga deý bolsun wehimli (TDDS II:431).
902	Wepasyny görmek	f.	951. Bak, kim wepa görmüş biwepalardan (TDDS II:432).
903	WEZIR	at	952. Wezir nadan bolsa, hiç erki bolmaz (TDDS II:433).
904	WYSAL	at	953. Wysala doýmak olmaz, hijrana dözmek olmaz (TDDS II:434).
905	Wysal bolmak	f.	954. Ugradym Ylýasa, Hyzr oldy wysal (TDDS II:434).
906	YGTYBAR	at	955. Ärden gitse ygtybarlar, Sowar ondan dosty-ýarlar (TDDS II:435).

907	YGYBARSYZ	s.	956. Hak, pygamber, halk bizardyr, Düýbi ygtybarsyz ärden (TDDS II:435).
908	Ýedi yklym	f.	957. Pyragy diýr, ýedi yklym, çöl galar (TDDS II:436).
909	YKRARSYZ	s.	958. Yssy beren köpek ýegdir, Uýatsyz, ykrarsyz ärden (TDDS II:437).
910	YLAHY	at	959. Ylahy, aýalsyzlygy Görkezmesin hiç musulmana (TDDS II:437).
911	Ylham etmek	f.	960. Ylham etdi möwlam maña (TDDS II:438).
912	YLLAT	at	961. Bir gün bolar, yllat goýar janynda, Ömründe ugraşyp gezseň şum bilen (TDDS II:438).
913	YNS-JYNS	at	962. Döw periniň, ynsyň-jynsyň patyşasy, Soltan bolan şa Süleýman, şypa ber? (TDDS II:440).
914	Yşarat (etmek)	kylmak f.	963. Tagt üstünde maña kylgy yşarat (TDDS II:444).
915	YŞK	at	964. Bir yşk düşse adam serne, Uky gaçyp, köňül urna (TDDS II:444).
916	Yşk hanjary	f.	965. Yşk hanjaryn tiz eýläp, Sen ýene hynzyr eýläp (TDDS II:444).
917	YZALY	s.	966. Çoh yzaly, dertli şirin janymga, Ýa mustafa pahry-jahan şypa ber (TDDS II:444).
918	ÝA	b..	967. Ýa başyn biýr, ýa baş alar, Goç ýigit ýoldaş üstünde (TDDS II:446).
919	ÝA	ü.	968. Ýa yklym eýesi, Ahmet Ýasawy, Meniň sahypjermalymny gördümi? (TDDS II:446).
920	ÝADYGÄR	at	969. Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, Senden soňkulara ýadygär bolar (TDDS II:447).
921	ÝAGMYR	at	970. Rehim eýleýip, ýagmyr ýagdyr, soltany (TDDS II:449).
922	ÝAGŞYLYK	at	971. Ýagşylykda ile özüň tanadan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar (TDDS II:449).
923	ÝAGTYLYK	at	972. Halal lukma ýagtylyk biýr gözlere (TDDS II:450).
924	Ýakaňy çäk etmek	f.	973. Ýazgydym ýat edip, ýakam çäk edip, Säher nalyş bilen boldum girýana (TDDS II:451).
925	ÝAKMAK	i.	974. Yşk meni ýandyryp, ýakyp baradyr (TDDS II:451).
926	ÝAKUT	at	975. Göwher, ýakut ýar boýnunda, Pelek lertzandyr oýnunda (TDDS II:451).
927	ÝALAWUNÇ	at	976. Ýalawunç urugly zatly ýaranlar (TDDS II:453).
928	ÝALÇY II	at	977. Mesgen tutar çarwadarlar, Ýalçysynda ýatar marlar (TDDS II:454).
929	ÝAŇY	s.	978. Ýörişini ýalňyş basdyr, Ýaňy don geýmän ýigide (TDDS II:461).
930	ÝAPAK	at	979. Baýtal ýapagyny çekermiş çöle, Eşek kúrresini küle getirmiş (TDDS II:461).

931	ÝAPYRMAK	i.	980. Ata çykyp, ynasy-jynsy ýapyryp, Bir ujundan baryn gyrdy-da gitdi (TDDS II:463).
932	ÝAR	at	981. Birisiniň ýary zynda haýran, Gözleri ýoldadyr, bular gelmedi (TDDS II:463).
933	ÝAŞ	at	982. Ýigrimi ýaş ötdi menden, Hezl etmedim, dünýä, senden (TDDS II:469).
934	ÝAŞLAMAK	i.	983. Zübeýdam, ýaşlasaň gözüň, Harytsyz dükanyň galdy (TDDS II:470).
935	ÝAT II	at	984. Ýat illerde mysapyrlyk çekenden, Ursa, sökse horlasa-da il ýagşy (TDDS II:471). 985. Baýyň ýassyga ýetende, ogul-gyzyň ýatça bolmaz (TDDS II:471).
936	ÝEG	s.	986. Yssy beren köpek ýegdir Uýatsyz, kararsyz ärden (TDDS II:478).
937	ÝEL	at	987. Häkim bolsaň, halky Gün kibi çoýgul, Akarda suw ýa öserde ýel bolgul! (TDDS II:480).
938	ÝELMEK	i.	988. Tükenmez derdiň zyndan Ýeleýin diýseň, öýlengin (TDDS II:483).
939	Ýeňiňi dişlemek	f.	989. Meňli hanyň ýeňin dişläp, Bizden ki uýat eýleýir (TDDS II:485).
940	ÝIGITLIK	at	990. Ne zowky-sapalar ýigitlik bilen, Bahar bolup geçdi, bizden daş galdy (TDDS II:493).
941	ÝOGSA	b.	991. Bilseň, nesihatdyr, ýogsa, pesihat (TDDS II:495).
942	Ýola getirmek	f.	992. Taýak bir dälini ýola getirmiş (TDDS II:498).
943	ÝOLÇY	at	993. Anka aýdar: “Ýolçyýam” Hüt-hüt aýdar: “Ilçiyem” (TDDS II:499).
944	ÝOLDAŞ	s.	994. Ýol ýoldaşy ýoldaşyna söýener (TDDS II:499).
945	ÝOLUKDYRMAK	i.	995. Ýolda ýolukdyrdym çeşmi-jadyny, Ölçerdim, el çoýdum yşgyň oduna (TDDS II:500).
946	Ýolda ýolukmak (ýolukdyrmak)	f.	996. Ýolda ýolukdyrды çeşmi-jadyny (TDDS II:500).
947	ÝOW	at	997. Ýow günü gaýrata gatlan (TDDS II:502).
948	ÝÖN	at	998. Ugrum, yönüm bilmeýen, ýol üstünde oturgan... (TDDS II:503).
949	ÝÖRGÜR	s.	999. Ýörgür arap atlar, gör, hara döndi, Gymmatdan aýrylyp, ýaman pelekde (TDDS II:504).
950	ÝUMMAK	i.	1000. Ýum gözüni, gysyp gezgin dişiňi, Ýaza ýetseň, unutmagyn gşyňy (TDDS II:506).
951	Ýük ýazdyrmak	f.	1001. Bu dünýä göýä bir kerwensaraýdyr, Gelen ýük ýazdyryp geçip baradyr (TDDS II:506).
952	Ýüňi ýetmek	f.	1002. Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, yüz nedir (TDDS II:511).

953	Ýüňsakgal etmek	f.	1003. Özüni ýüňsakgal eder, Bozulan ile baş bolan (TDDS II:511).
954	Ýürek bulamak	f.	1004. Her ýaman söz ýürek bular, Ýagşyny älem arzuwlar (TDDS II:513).
955	Ýüz döndermek	f.	1005. Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme, Barsaň depesine täç eder seni (TDDS II:515).
956	Ýüzüň düşmek	f.	1006. Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma, Ýüzüm düşsün arslanyma, gurduma (TDDS II:515).
957	ÝÜZ II	san	1007. Ýüňi ýeten goç ýigidiň ýanynda, Altmyş nedir, ýetmiş nedir, ýüz nedir (TDDS II:516).
958	ÝÜZÜK	at	1008. Meňli gyzyň ýüzüğine, Gaşlar goýsam kümüş bile (TDDS II:517).
959	ÝYKMAK	i.	1009. Armanym, ýok, pelek, bir söweş kysam, Ýa ýyksaň, basylsam, ýa seriň alsam (TDDS II:520).
960	ÝYL-ÝYLDAN	h.	1010. Bardykça, ýyl-ýyldan möwç urar gyşyň, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar (TDDS II:524).
961	ÝYRAK	h.	1011. Däli köňlüm, bir söhbetsiz kişiden, Daş ediban, ýyrak eýle özüňni (TDDS II:525).
962	ÝYRTYK	s.	1012. Tanalar ol has bedewler, Köne ýyrtlyk jul biläni (TDDS II:525).
963	ÝYRTYK-ÝIRIK	s.	1013. Ýyrtlyk-ýirik düşek örtünji bolar, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar (TDDS II:525).
964	ZABUN	s.	1014. Dert zyýat düşüpdür, zabundy hallar (TDDS II:525).
965	ZADA	at	1015. Hyzmat kysaň, bolsun bir asylzada, Ata-babasyndan beýik begzada (TDDS II:526).
966	ZAGYP	at	1016. Ýigidiň abraýy ýagşy zagypdyr (TDDS II:526).
967	ZALYM	s.	1017. Zalymlar har bolar, galar aýakda, Garyp, sen ýyglama, şir dek bolar sen (TDDS II:527).
968	ZARP	at	1018. Ölüm zarby üç tarapdan uruldy, Akylym dagylyp, haýrana geldi (TDDS II:528).
969	ZARYN	s.	1019. Magtymguly, gara ýüzüň, Diňlemezler zaryn sözüň (TDDS II:528).
970	ZARY-ZAR	h.	1020. Görse bu halymny kimse, halyma zary-zar ýyglar (TDDS II:528).
971	ZAW	at	1021. Ýeriň arkasynda, gençli dağlarda, Aždarha eýelär zawuň ýagşysyn (TDDS II:529).
972	ZAÝA	s.	1022. Tohum sal, orar sen, geldiň bu jaýa, Ömrüňi geçirme beýhuda zaýa (TDDS II:529).
973	ZEBUN	s.	1023. Görse bu zebun halym bady-saba, daň-säher (TDDS II:529).
974	ZEKAT	at	1024. Kimseler döwletment, kimseler garyp, Kimseler haýyr edip zekatyn berip (TDDS II:530).

975	ZELALAT	at	1025. Ýada salmaz haýyr işiň, tapgan zelalatdan nyşan (TDDS II:530).
976	ZELIL	s.	1026. Erenlerdir, zelil bolup sürünmez, Ol beladyr, gelse göze görünmez (TDDS II:530).
977	ZER	at	1027. Aňla sözüň, ner zarbyny ner tanar, Har bakan har tanar, zergär zer tanar (TDDS II:530).
978	ZERRIN	s.	1028. Baýynda karkara, zerrin otaga, Şasenem sypatly gyzlary bardyr (TDDS II:531).
979	ZEÝRENMEK	i.	1029. Akylsyzlar akyl gözlär, zeýrener, Akyl bolan diýer: “Aklym köp bolsa” (TDDS II:532).
980	ZÄHER	at	1030. Şekerlikden zäher boldy sözlerim, Zagpyran dek sargarypdyr ýüzlerim (TDDS II:532).
981	ZIKIR	at	1031. Ryzk üçin gam iýme, haka zikr eýle, Ezelde ýazylan senden daş bolmaz (TDDS II:533).
982	ZILLE	at	1032. Men bu ýolda şunça zille bolmuşam, Munda galyp, ejizligim bilmişem (TDDS II:533).
983	ZÖHRE	at	1033. Dogdy asmanyň Zöhresi, Çyn aşyga döwran bu gün (TDDS II:536).
984	ZULMAT	at	1034. Ýagty salar gider zulmat tününde (TDDS II:536).
985	ZULUM	at	1035. Ne zulmatdyr, kamar şöhlesin salmaz (TDDS II:536).
986	ZÜLPÜKAR	at	1036. Arap at, ýowly ýigide, Almaz zülpükär gerekdir (TDDS II:537).
987	ZÜNNAR	at	1037. Jigerin daglaý-daglaý, Zünnaryň baglaý-baglaý (TDDS II:537).
988	ZYBAN	at	1038. Il-günüme bağı etdim, Zyban içre asalyň (TDDS II:537).
989	ZYNA	at	1039. Kaýsy welaýatda köpelse zyna, Zemin jümmüş eýläp, lertzana gelgeý (TDDS II:538).
990	ZYNAHON	at	1040. Zynahon sylamaz ilin-ýurduny, Gaýra teser görse äriň merdini (TDDS II:538).
991	ZYNJYR	at	1041. Zynjyr, künde bilen saklarlar seni, Azapda, hasretde – kände, çilimkeş! (TDDS II:538).
992	ZYNHAR	h.	1042. Adam ogly, zynhar häzir bolawer, Nebsi-şeytan saňa süňüp durupdyr (TDDS II:538).
993	ZYÝADA	s.	1043. Ýa şeýle güýçlümi ýşkyň zyýada... (TDDS II:539).
994	ZYÝAN	at	1044. Tiliň ýyg sen, bardyr zyýan, Akyl onuň haýranydyr (TDDS II:540).

Tablo 1 incelendiğinde tespit edilen 769 madde başı ve 125 madde içinde (toplam 994) Mahtumkulu'ya ait 1044 dize yer almış olup ayrıca bu madde başı ve madde içlerinin türleri de listelenmiştir. Kelime türleri yönünden bakıldığında; 511 at (ad), 123 frazeologik söz (deyim) (deyimlerden 94'ü fiil niteliğinde), 125 işlik (fiil) (fiil niteliğindeki deyimlerle beraber 219 fiil), 167 sypat (sıfat), 31 hal (zarf), 13 çalışma (zamir), 14 kömekçi sözler vs. (edat, bağlaç), 8 san (sayı), 2 iş ady (isim-fiil), 1 ümlük (ünlem) yer almaktadır.

Adlar, evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlere (Korkmaz, 2009: 195). Adlar canlı ve cansız varlıkların, somut ve soyut nesne ve kavramların adları, fiiller bunların hareketlerine bağlı oluş, kılış ve durumlarıdır (Korkmaz, 2009: 527). Elde edilen veriler incelendiğinde Mahtumkulu'dan örnek alınan dizelerin daha çok ad ve fiil türündeki kelimeleri açıklamada yararlandığını söylemek mümkündür. Ad ve fiiller şüphesiz dilin temel birimleridir. Korkmaz'ın ad ve fiil tanımlarında da görüleceği gibi dilin oluşumunda büyük rol üstlenen bu iki kelime türünün önemini vurgulamak doğru olacaktır. Mahtumkulu'nun şiirlerinde kullanmış olduğu 519 ad ve 219 fiilin TDDS'de yer alması Mahtumkulu'nun kavram dünyasının Türkmen Türkçesinin omurga yapısına önemli ölçüde katkı sağladığını ve söz varlığının günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Aynı şekilde 167 sıfatın da kayda değer bir nicelikte olduğu, adlandırmada ve nitelirmede Mahtumkulu'nun şiirlerinin Türkmen Türkçesinin yazı dilinin oluşmasına önemli derecede fayda sağladığı söylenebilir. Hemen tüm kelime türlerinde Mahtumkulu'dan örnek verilmesi onun kelime dünyasının zenginliğini ve güncelliğini koruduğunu göstermektedir.

Tablo 1'de yer alan verilen incelendiğinde Türkmen Türkçesinin açıklamalı sözlüğünde Mahtumkulu'dan 1044 dizenin örnek kullanım olarak yer verildiğini görmek mümkündür.

Örnek dizelerin kullanım sayısı ve hangi madde başı veya madde içinin açıklaması için kullanıldığına dair şu değerlendirmelerde bulunmak mümkündür:

5 kez kullanılan dizeler ile madde başı ve madde içi:

“*Agsagyň elinden alsaň agajyn, Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn*” dizelerinin AGAÇ, AGSAK, ALAÇ, ALMAK, DÜŞMEK madde başlarında

4 kez kullanılan dizeler ile madde başı ve madde içi:

“*Ýagşylykda ile özün tanadan, Alkyş alyp, derejesi zor bolar*” dizelerinin ALKYŞ, TANATMAK, ÝAGŞYLYK, ALMAK madde başlarında

3 kez kullanılan dizeler ile madde başı ve madde içi:

(1) “*Ýüzün sowup, gep alyşmaz çyn ärler, Bir söý bilen ýagşy dosty çep bolsa*” dizelerinin Gep alyşmak, Çep bolmak madde içinde ve SÖY madde başında,

(2) “*Mert ogludyr, ile ýazar desterhan, Dogry söz üstünde berer şirin jan*” dizelerinin DESTERHAN, DOGRY, IL madde başında,

(3) “*Öz ryzkyna hiç kanagat etmedik, Gözün diker, kişi aşyna zar bolar*” dizelerinin Kanagat etmezlik madde içi ve KIŞI, RYZK madde başlarında,

(4) “*Möwlam, ýetir mesgenime, ýurduma, Ýüzüm düşsün arslanyma, gurduma*” dizelerinin MESGEN, MÖWLAM madde başlarında ve Ýüzün düşmek madde içinde,

(5) “*Taraşlap şaglatgyn köňle geleniň, Senden soňkulara ýadygär bolar*” dizelerinin ŞAGLATMAK, TARAŞLAMAK, ÝADYGÄR madde başlarında.

2 kez kullanılan dizeler ile madde başı ve madde içi:

(1) “*Agsak aýra düşse, agaçsyz galsa, Ýol aňlamaz kary hemrasyz bolsa*” dizelerinin AGAÇ, KARY II madde başlarında,

(2) “*Ahyry bolar sen ýerge barabar, Köňlünde men-menlik satyjy bolma*” dizelerinin AHYRY madde başı ve Men-menlik satmak (etmek) madde içinde,

- (3) “*Bedasyl götermez baş gün mesligi, Kelpezä ýutdurmaz aždar maslygy*” dizelerinin AŽDAR, KELPEZE madde başlarında,
- (4) “*Ýeriň arkasynda, gençli daglarda, Aždarha eýelär zawuň ýagşysyn*” dizelerinin AŽDARHA, ZAW madde başlarında,
- (5) “*Akmak özün akyl diýr, Tentek özün sag saýar*” dizelerinin AKMAK II, TENTEK madde başlarında,
- (6) “*Beg, töre, aksakgal ýurduň eýesi, Küren tutar gözel ili türkmeniň*” dizelerinin AKSAKGAL, TÖRE madde başlarında,
- (7) “*Dostlarym, bendäni ýaradan alla, Akyldan aýyryp, jyda etmesin*” dizelerinin Akylyndan aýrylmak madde içi ve ALLA madde başında,
- (8) “*Gapylykda duşman aldy daşymyz, Dargatdy her ýana deňi-duşumyz*” dizelerinin ALMAK, DARGATMAK madde başında,
- (9) “*Bir çopan goluna degse bir almaz, Çakmak daşy eder, gadryn näbilsin*” dizelerinin ALMAZ, DEGMEK madde başlarında,
- (10) “*Al-ýaşyl bürenip çykar perisi*” dizesinin AL-ÝAŞYL, ANBAR madde başlarında,
- (11) “*Namart gara görse, geler amana*” dizesinin Amana (amana-toba) gelmek madde içinde ve GARA madde başında,
- (12) “*Argaly, gäw bolar maly Gürgeniň*” dizesinin ARGALY, GÜSBENT madde başlarında,
- (13) “*Il-günüme baş etdim, Zyban içre asalym*” dizelerinin ASAL, ZYBAN madde başlarında,
- (14) “*Çörek çeyneý bilmez, talhandyr aşy, Dert ýamany garrylykdyr, ýaranlar*” dizelerinin AŞ, TALHAN madde başlarında,
- (15) “*Huda buýrugyndan aýrylan juwan, Oýnaşyndan haram köle getirmiş*” dizelerinin AÝRYLMAK, KÖLE madde başlarında,
- (16) “*Gözel görkün gökde günden aýynmaz*” dizelerinin AÝYNMAK, DOÝUNMAK madde başlarında,
- (17) “*Badam gabak, alma ýañak, Bir zyba senem islärin*” dizelerinin Badam gabak madde içi ve SENEM II madde başında,
- (18) “*Är ogul balasy bara pür bolar, Gamçysy elinde, ýaman zor bolar*” dizelerinin BARA, PÜR II madde başlarında,
- (19) “*Namart bilen uzak ýola gitmegil, Baş goşawer bir töwekgel mert bilen*” dizelerinin Baş goşmak madde içi ve TÖWEKGEL madde başında,
- (20) “*Baýtal ýapagyny çekermiş çöle, Eşek kürresini küle getirmiş*” dizelerinin BAÝTAL, ÝAPAK madde başlarında,
- (21) “*Tanalar ol has bedewler, köne ýyrtyk jul biläni*” dizelerinin BEDEW, ÝYRITYK madde başlarında,
- (22) “*Hyzmat kylsaň, bolsun bir asylzada, Ata-babasyndan beýik begzada*” dizelerinin BEGZADA, ZADA madde başlarında,
- (23) “*Belent daglaryň başynda, Bulut oýnar sil biläni*” dizelerinin BELENT, BULUT madde başlarında,
- (24) “*Bende sen, bet işe batyrlyk etme!*” dizesinin BENDE, BET madde başlarında,

(25) “*Halayykda görelde ýok, görüm ýok, Baýlarynda sahawat ýok, berim ýok*” dizelerinin BERİM, SAHAWAT madde başlarında,

(26) “*Belent daglar, beýikligiňe buýsanma*” BEÝİK, GÖWEÇ madde başlarında,

(27) “*Hindistana bezirgenlik kylanlar, Malyn satyp geldi, bular gelmedi*” dizelerinin BEZIRGENLIK, SATMAK madde başlarında,

(28) “*Başyň goşma gadyr bilmez bezzada*” dizesinin ASYLZADA, BEZZAT madde başlarında,

(29) “*Obada jeň tapsa, sansyz bidöwlet, Mert oglunyň depesinden muş döker*” dizelerinin BIDÖWLET, SANSYZ madde başlarında;

(30) “*Daglar ýeriň myhydyr, Depe özüň dag saýar*” dizelerinin DAG II, DEPE madde başlarında,

(31) “*Eý ýaranlar, kim ýetişer dadyma? Başym çykmaz ne gowgaya sataşdym*” dizelerinin DAT, KIM madde başlarında,

(32) “*Dag, dereler lerzan urar, Owsun atyp, sil biläni*” dizelerinin DERE madde başında ve Owsun atmak madde içinde,

(33) “*Tayak bir dälini ýola getirmiş*” dizesinin DÄLI madde başı ve Ýola getirmek madde içinde,

(34) “*Meňli hanym golun dişläp, Bizden ki uýat eýleyir*” dizelerinin DIŞLEMEK, UÝAT madde başlarında,

(35) “*Dogdy asmanyň Zöhresi, Çyn aşyga döwran bu gün*” dizelerinin DÖWRAN, ZÖHRE madde başlarında,

(36) “*Togsan dürli tagam bolsa gaşynda, Ne lezzet içinde duz hem bolmasa*” dizelerinin DUZ, LEZZET madde başlarında,

(37) “*Özüňden egşik bir gaýry namardyň, Hyzmatynda gulluk ediji bolma*” dizelerinin EGSİK, GAÝRY madde başlarında,

(38) “*Eşek özüň egşik saymaz bedewden, Gymmat etseň, at ýanynda bellidir*” dizelerinin EGSİK, SAÝMAK madde başlarında,

(39) “*Al şeraba el uzatdym, emendim, Durusyn içmişler, laýa sataşdym*” dizelerinin EMENMEK, LAÝ madde başlarında;

(40) “*Gerdişi keç gahba pelek elinden, Ertiri şat bolan öylän gülmedi*” dizelerinin ERTİR, ÖÝLÄN madde başlarında,

(41) “*Gadyrdan dostuňdan ýüzüň öwürme, Barsaň depesine täç eder seni*” dizelerinin GADYRDAN madde başı ve Ýüz döndermek madde içinde,

(42) “*Garaw bardyr ýersiz urlan tayakda*” dizesinin GARAW, BAÝAK madde başında,

(43) “*Jahyllykda çar tarapa atyşan, Bilmezlikde ham işlere gatyşan*” dizelerinin GATYŞMAK, HAM madde başında,

(44) “*Yşk derýasy doldy, daşdy, gaýnady, Täze hyruç eýläp, gyzmaly boldum*” dizelerinin GAÝNAMAK, HYRUÇ madde başında,

(45) “*Zalymlar har bolar, galar ayakda*” dizesinin Har bolmak madde içi ve ZALYM madde başında,

(46) “*Serwi daragt boýly peri, Seni hijran örtedi*” dizelerinin HIJRAN, ÖRTEMEK madde başında,

(47) “*Bilbil hüjüm eýlän howaly baglar, Bilbil senden geçer, pygan eğlenmez*” dizelerinin HOWALY, PYGAN madde başında,

(48) “*Istese deň-duşlar başa altyn täç, Pakyrlyk mülkünde maňa bergin paç*” dizelerinin ISTEMEK, PAKYRLYK madde başında,

- (49) “*Işiň düşende bir merde, Ýaman günde gala bolar*” dizelerinin IŞ, MERT madde başında,
- (50) “*Bir güýçli duşmana duşsa mekejin, Jojugyny gizlemeýen bolarmy?*” dizelerinin JOJUK, MEKEJIN madde başında,
- (51) “*Ussa Jepbar işi, senjap jüpbesi, Ysphyhanda gurlan ýaýy gözöl sen*” dizelerinin JÜPBE, SENJAP madde başında,
- (52) “*Rehimsiz zalymlar bagry daş bolar, Barar ýere kesek atyjy bolma*” dizelerinin Kesek atmak madde içi ve REHIMSIZ madde başında,
- (53) “*Adam bardyr, körpe ýanyn agyrdar, Adam bardyr, şal, kiz ýanyna deňmez*” dizelerinin KIZ, KÖRPE II madde başında,
- (54) “*Zynjyr, künde bilen saklarlar seni*” dizelerinin KÜNDE II, ZYNJYR madde başında,
- (55) “*Gulzумы gyr sanyp, kyrk ýol geçer men, Eger ki meýl etse, ýar bizim sary*” dizelerinin KYRK, SANMAK madde başında,
- (56) “*Lebi şeker, agzy gunça, Ol zülpi tardan aýryldym*” dizelerinin LEB, ŞEKER madde başında,
- (57) “*Lemmer-lemmer möwç uran, Ol derýalar galmazlar*” dizelerinin LEMMER-LEMMER, MÖWÇ madde başında,
- (58) “*Halal lukma ýagtylyk biýr gözlere*” dizelerinin LUKMA, ÝAGTYLYK madde başında,
- (59) “*Dessury-zaman budur, mazlumlara lutf etgil*” dizelerinin lutf etmek (eýlemek) madde içi ve MAZLUM madde başında,
- (60) “*Lebleri şekerden mazaly geldi*” dizesinin MAZALY, SAÝLAMAK madde başında,
- (61) “*Ýarysy melekden, ýarysy jyndan, Müjewürsiz bolmaz üsti atamyň*” dizelerinin MELEK, MÜJEWÜRSIZ madde başında,
- (62) “*Duşdum üm bilmez nadana, Bir gadrym bilen islärin*” dizelerinin NADAN madde başı ve Üm bilmez madde içinde,
- (63) “*Seýil edeliň bu jahana, Jahanda näler görüner*” dizelerinin NÄLER, SEÝIL madde başında,
- (64) “*Birniçe adam bar, ýygar teňňäni, Özüne taý görmän, gezer öňňäni*” dizelerinin ÖŇŇE, TEŇŇE madde başında,
- (65) “*Pederim Azady ötdi, galmady kábäm enem*” dizelerinin ÖTMEK, PEDER madde başında,
- (66) “*Sepil boldum, jümle jahany ýörüp, Gapyl galdym, gam öýünde sargaryp*” dizelerinin ÖÝ, SARGARMAK madde başında,
- (67) “*Baharda açylan reňbe-reň güller, Bir pasyl açylar, ýaza myhmandyr*” dizelerinin PASYL, REŇBE-REŇ madde başında,
- (68) “*Ärden gitse ygtybarlar, Sowar ondan dosty-ýarlar*” dizelerinin SOWAMAK, YGTYBAR madde başında,
- (69) “*Adamzady tanap bolmaz syn bilen*” dizesinin SYN II, SYNAŞMAK madde başında,
- (70) “*Şunça pakyrlyga urdum özümi, Tilkilenip gezdim, adym gurt oldy*” dizelerinin ŞUNÇA, TILKILENMEK madde başında,
- (71) “*Yssy beren köpek ýegdir, Uýatsyz, ykrarsyz ärden*” dizelerinin UÝATSYZ, YKRARSYZ madde başında.

Tablo 1'de yer alan örnek kullanım dizelerinin kullanım sayıları yukarıda da açıklandığı gibi 78 dizenin sözlükte en az 2 yerde geçtiği anlaşılmaktadır. Kullanım sayısı en fazla olan “*Agsagyň elinden alsañ agajyn, Ýaman derde düşer, tapmaz alajyn*” dizelerinin ise 5 farklı yerde kullanıldığı söylenebilir. Böylece Türkmen Türkçesinin açıklamalı sözlüğü için Mahtumkulu'dan örnek alınan dizelerin birbirinden farklı ve nicelik olarak azımsanmayacak miktarda olduğunu belirtilebilir.

Mahtumkulu'nun temelini attığı edebiyat ekolü kendi döneminde ve sonrasında oluşan edebiyatın gelişmesine ve olgunlaşmasına büyük yardım etmiştir. Onun yaratıcılığı Seyitnazar Seydi, Gurbandurdu Zelili, Kemine, Mollanepes, Annakılıç Meteci gibi ünlü söz ustalarının ve diğer birçok şairin şiirlerinde kendi devamını bulmuştur (Berdimuhamedov, 2023). Mahtumkulu'nun bu etkisi aslında onun halkın dilini kullanmada ustalığına ve onların duygularına tercüman olmasına da bağlanabilir. Kendi döneminin canlı dilini şiirlerine yansıtmış ve gelecek kuşak sanatçılara bu hususta da yol gösterici olarak edebî Türkmen Türkçesinin oluşmasına ve yer edinmesine büyük katkılar sunmuştur. Türkmen Türkçesinin kapsamlı olarak hazırlanmış açıklamalı sözlüğü olan TDDS (S-2016)'de bu yönden Mahtumkulu'nun dizelerinin örnek olarak kullanılması da yerinde bir tercih olmuştur.

Sonuç

Büyük bilgi şair Mahtumkulu gelecek kuşaklara zengin edebî miras bırakmış, onun yaratıcılığı, kelimenin tam anlamıyla Türkmen halkının millî varlığına ve manevi hazinesine dönüşmüştür. Şairin şiirleri artık üç yüz yıla yakın zamandan beri halka hizmet etmektedir. Mahtumkulu'nun halkın dili ile şiirlerini oluşturması ve bu dili yaşatması canlı Türkmen Türkçesinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Şiirlerinin birçok Türkmen tarafından ezbere bilinmesi ve yazılı hâle getirilmesi de onun yazı dili olarak Türkmen Türkçesinin gelişmesine büyük zemin oluşturduğunu göstermektedir. Mahtumkulu, bu yönüyle dönemindeki şairlerden ayrılmış ve kendinden sonrakilere de örnek olmuştur. Böylece Türkmen Türkçesinin onun sayesinde söz varlığını koruyabildiğini ifade etmek mümkündür. Türkmen Türkçesinin güncel açıklamalı sözlüğü olan TDDS (S-2016)'de yer alan örnek kullanımlarda Mahtumkulu'nun dizelerinin fazla olması da onun bu dilin yazı dili olarak kimlik kazanmasına yaptığı katkı ile açıklanabilir. Özellikle dilin temel birimleri olan ad ve fiil türündeki kelimeleri açıklamada Mahtumkulu'dan fazlaca örnek verilmesi, ayrıca neredeyse tüm kelime türlerinden örnek kullanımda yine onun dizelerine başvurulması bu durumu destekler niteliktedir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda;

- TDDS (S-2016)'de Mahtumkulu'nun hangi şiirlerinden örnekler alındığına bakılmasının,
- 1962 ve 2016 yıllarında yayımlanmış açıklamalı sözlükler karşılaştırılarak Mahtumkulu'dan hangi dizelerin alındığına ya da alınmadığına değinilmesinin,
- Benzer çalışmanın Türkmen edebiyatının önemli başka yazar ya da şairleri için de yapılmasının Türkmen Türkçesi alanyazınına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- BERDİMUHAMEDOV, S. (2023). *Ýaşlar- Watanyň daýanjy*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiryat Gullugy
- BEŞEN DELİCE, T. (2017). “Mahtumkulu’nu Şiirleriyle Tanımak”. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. C.2 S. 1 81-102.
- KARA, M. (1998). “Türkmen Türkleri Edebiyatı”. *Türk Dünyası El Kitabı*. C.4, 159-178.
- KARAAĞAÇ, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KOMİSYON (2016). *Türkmen Diliniň Düşündirişli Sözlüğü I-II tom (Türkmen Türkçesinin Açıklamalı Sözlüğü C. I-II)*. Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiryat Gullugy
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.